

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА VI — СВЕСКА I и II

34 ЈАНУАР и ФЕБРУАР
НАЦИОНАЛНА
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕДНИК :

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА.

1899.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПОЗДРАВ НОВОМ 1899 ЛЪЕТУ

за „ЛУЧУ“ написао

Ј. Сундечић.

Здраво свани, Ново љето,
Деветнајстог вјѣка задње!...
Вјѣка — у ком процвјеташе:
Див-налазци, цинске радње;

И културе на обзору
Засјаше се великани:
Бож'јом искром заждивени,
Бож'јим сунцем загријани.

Поникоше дивна знања,
И науке, и вјештине,
Чудества се починише,
И сваким се даном чине.

Муњом сташе људи зборит
С краја на крај земне кругле;
Морем, копном: среством паре
Стизат' у све свјѣта угле.

Здраво свани, Ново љето,
Задње овог нашег вјѣка!...
Мимо иког: — Словенство те
Раширених руку чека:

Да уз хвојку маслинову
Донесеш му срећу бољу;
Да се браћа једнородна
Помеђу се већ не кољу:

Као восак гвожђе топит,
До у небо куле дизат;
И мостове горостасне
По највећим рјѣкам низат.

Изчезнуле далечине,
Свјѣт се к свјету примакао;
Ил' још боље: — једним градом
Саткољн је свјѣт постао. —

Стара Грчка имала је
Само седам својих чуда:
Похваљених, разглашених
Небом, земљом, свуђ' и свуда;

А наш вијек — број безбројни
Чудества је вељих дао,
И све предње вијекове
Чудима је претекао.... —

*

Нег' да силам сједињеним
Ојачани — узмогнемо:
Свакој сили отпор дати,
Да иначе не грунемо:

У чељусти јами, — која
Пред ногам ни страшно зјева;
Док ни сваки одасвуда:
„Вјечну памјат“ душман пјева....

Донеси нам, Ново љето,
 Мир свеопшти пожељени;
 Ал' слободом светом и нас,
 Ти обрадуј и осјѐни!...

Мир је добар; — само кад га
 Поједнако сваки ужива;
 И слободи: — ма буд' чијој —
 Кад на штету он не бива...

* *

Ох, ти љето!... Ново љето!...
 Свим народим сретно свани;
 Ал' „слободом,“ — ка' сунашце
 И Словенству цјѐлом грани! —

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

К Њ А З Н И К О Л А I.

СРПСКИ ПЈЕСНИК.

пише Херцеговац.

(Наставак.)

II.

У Књажеве ситније пјесме спадају и „Нова кола,“ што их је узвишени пјесник посветио мушкој младежи црногорској. Та је кола и спјевао искључиво за ту младеж:

Да их пјева — а остави
Нека нова, мека кола,
Што нијесу за јунака,
За горштака и сокола.

јер:

Она кола, бјецо драга,
Ни још данас не ваљају,
Нико кобно да ви чувство
Са њежношћу раздражају.

Од „јабуко зеленико,“
Ил' „твоје ме косе носе,“
Млаки звуци тешко души
Вајду какву да донесе.

Од каквога су значаја ове ријечи, сваки ће лако појмити, који зна, колико је дичноме пјеснику стало до тога, да се црногорска момчад, ти српски Шпартанци, васпитају у мушком, јуначком и витешком духу, а не да се њежи и млитави, јер иду дани, када ће Српству и Црној Гори затребати снажне мишице мушке, па благо ли га нама, кад те мишице буду храбре и јуначке, достојне мишица оних, које Књаз-пјесник ђпјева у „Новим колима!“ А има ли шта боље, да распали и очеличи младога јунака од лијепе пјесме, од оне пјесме, у којој се спомињу имена јуначких ђедова његових и набрајају славна дјела, што их они починише. Слушајући или пјевајући такве пјесме, свако момче успамти жељом за бојем крравим, за

јуначким подвизима, како би се и само прославити могло, те да се некада у пјесми спомиње. И колико год јуначке пјесме заносе и распаљују младића, у толико га њежне, љубавне пјесме раздрагају и домамљују му чаробне снове о разним плавушама и гаравушама, о њиховим ватреним очима, сњезним грудима и свиленој коси, о слатким пољупцима и страсним загрљајима. И јунак, стари јунак, уловљен у мреже таквих снова, губи по нешто од свога јунаштва, а младо, неискусно момче преда им се и душом и срцем и, осим њих, неће више ни за што да знаде.

Ето, шта је изазвало Књаза, да напише ова „Нова кола“ својим јунацима, те да отстрани сва она, која нијесу за — *Црногорце*.

Знајте!... дична Црногорка,
Обдарена душом јаком, —
Да ће љубав, њене мисли
Теже само за јунаком...

Тако довикује пјесник при свакој четку посвете црногорској младежи, која јамачно, док се познавајући своје одиве, чекаће прву прилику да се јуначки, те да задобије „њену љубав и њену славу“.

„Нових кола“ свира на свадбеном танцу Књаз је свакоме племену сјевао по једно коло, споменивши у њему најбоље јунаке тога племена. Нас највише дира *Цуцко* и *Ђеклићско*

Двоје Цуца¹⁾ и Ђеклићи
У једно су коло били;
Заједно су ратовали —
Заједно се прославили.

Играли смо наше коло
И пред Будвом и на Врмац;
Па смо друго опет вили
И у Дугу и на Крстац.

Најпрви је Марков барјак²⁾
На Ковчегу излетио,
Па се Ђоко³⁾ с оштрим ножем
Са Селимом пашом срио;

А смрт кад смо презирали
И јуначке наше ране,
Из Шарпеља воде писмо
Са Неретве и Бојане.

¹⁾ Вељо-Цуце и Мало-Цуце. ²⁾ Марко Ђуров Домазетовић. ³⁾ Ђоко Радов, Мало-Цуца.

*Опет ћемо прегазити
Тих ријека модре вале,
Па да би ни са рамена
Главе свијем попадале.*

А бити ће барјактара,
Као Марка и Ђукана,⁴⁾
И ђетића, да се славе
Са побједа и мегдана.

Унук ће се у унука
Кнеза Бајка⁵⁾ уметати;
А нож ће се Мало-Цуца
Ка' Роганов⁶⁾ андар сјати!

Није ли ово коло прекрасно, написано управо за јунаке. Осим што се славе овдје стари, соколе се и млади, да ће опет једном прегазити модре вале Неретве и Бојане. Такво коло у стању је загријати не само Црногорца, него и онога момка са обала поменутијех ријека, који вјерује у ријечи пјесникове као у јеванђеље.

Овака су и друга кола и, ако бисмо их морали истицати, онда не бисмо могли да препишемо читаву књигу, од почетка прве даље, тј. је

... СРПСКА ПЈЕСНИКА
PERJANICHO KOLO LAKO.
CRNOJEVIĆ

Уопште је тешко, врло тешко једноме колу дати јачу вредност пред другима. Због љепоте њихове, преведена су на талијански језик, а преводилац је Ђ. Николић.

III.

Ситнијих пјесама у Књаза-пјесника нема више, или ако и има, до данас не изађоше на јавност.

Сад долазе на ред његови спјевови, између којих се и по замисли и по начину обраде издваја познати „Пјесник и Вила.“ Овај спјев не само да је јединствен међу дјелима Књаза-пјесника, него је јединствен у читавој српској књижевности. У једноме дугачкоме разговору између пјесника и виле, Књаз је управо умјетнички опјевао цијелу историју српску, заустављајући се мало дуже на свима оним догађајима, који су били већег значаја по српски народ. Опијевајући прошлост, дотакао се и садашњег времена, и вјештачки критикује и жигоше многе

⁴⁾ Ђукан Ђурашев Рамадановић. ⁵⁾ Од кнеза су Бајка готово сви Вељо-Цуце. ⁶⁾ Кнез Роган је био Мало-Цуца из Трњина.

мане данашњијех Срба, а по гдје-гдје и похвали и занесе се врлинама њиховим, што је врло умјесно, јер свакоме, ако хоћеш да те разумије онако као што треба, мораш предочити и врлине и мане, иначе, истичући му само једно или друго, или ћеш га покварити, или одбити од себе. Зар не би била грка ова истина у пјесниковим ријечима :

Час се срчи на Русију,
Час с Бугарском кавгу тражи;
А с Хрватом, првим братом,
Све зачетак иште вражи.

А Чеха је отуђио —
Тек га једва он познаје;
И мудрост му и вјештину
Он залијек припознаје.

Пољачке га страшна судба
Нити боли, нит' је чује;
А једнога што Словака
Ланац стеже — стало му је...

да одмах овако не брани:

NACIONALNA

ВИБЛИОТЕКА

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Старијега брата Руса,
Као оца поштоваће;
За Хрвата свог близнака
Кап потоњу крви даће.

Сву осталу браћу љуби,
И судба га њина брижи:
Како неће, је л' му ико
Од те друге браће ближи?...

Пјесник, огорчен због зле судбине српске, при крају спјева проклиње Косово. Он је киван на њега и мучно му је што :

... још помењиваш
Све једнако, без прекида,
И наша те славе уста
Без грехоте и без стида!

Еј Косово оћеш ли се
Зеленити икад више,
Кад на тебе из рука ни
Срећу Турци уграбише!...

но одмах затим тјешни се и вели :

Косово је српска слава,
И ако се котурнула
Њим Лазова света глава!

Косово је надисало
Твога Дома мученике,
И књажеве, и војводе
И велике свештенике.

Јек потоње српске пјесме
Његошевом лиром јечи!
Звекот сабље Лазарева
Данилова сабља звечи!... —

Није дакле у њега, као у многих других пјесника, онако песимистично нарицање над Косовом; нарицање чисто женско. Овако може да пјева само јунак, само човјек великога духа, који, мјесто да се вајка како је „српска слава пала на Косову“ држи: да је Косово српска слава! А тако у истини и јесте, јер да није било Косова, не би кашње било ни Мишара, Царев-Лаза, Чегра, Граховца, Фундине, Вучјево и толиких многих и многих бојева, у којима српски војводе и војводе побједу однијело. Једно Косово освећено је толико пута, да би срамота била и даље кукаши над њим. Тај је лирски припремити се, па наскоро зашјевати на њему, те да се ипуне оне празне странице у „Пјеснику и Вили“ (стр. 109 и 110) гдје пјесник вели:

Ово ће се попунити,
Кад усахне ова рука,
Ил' кад ми се мили народ
Од садашњих трси мука!

Често пута у своме спјеву пјесник жали за оном браћом у мукама; њихове муке и његове су муке; њихови боли и његови су; он једнако осјећа с њима и вољан је да им помогне, но се боји да:

Неки би ме шљедовали,
Да затакнем сву Јевропу,
А знам други од зависти
Жив крочио не би стопу...

Ми осјећамо, колико је у овијем ријечима истине, али, поред свега тога, ипак би му заједно са вилом, кликнули:

Сјекни, сини, отргни се
Непрегнућу из наручја!

Побједићеш! Побједа је
 Прегатоца вазда била;
 Прегни, хајде, в'јенац ти је
 Моја рука намјенила!

Да дивне ли су ове ријечи! Изгледа, као да их је Књаз-пјесник чупао баш из срца оне потиштене браће, што тако пате.

Дивна је управо у „Пјеснику и Вили“ она прича о постанку Скадарског језера. Кад се свијет створио, сви дуси, осим сатане, зацјеваше „Осана.“ И Бог се осмјехну и поче све једно по једно да пита: шта које жели. Кад дође ред на вилу, она зажели, да би јој Бог мјесто плавих, дао црне очи. Бог се расрди због те луде жеље и осуди, да јој оба ока испану. Вила прича:

Тад ми очи засузише...
 Уфати ме мрак и тама;
 Трже из њих бистра вода,
 Ка' с извора да је свата.

У два млаза земљи тад
 Најонална се саче,
 Док језеро Скадарско се
 Од тих мојих суза заче!
 CRNE GORE ĐURĐE
 GRNOJEVIĆ

Тешко да у читавој српској књижевности има љепше приче у стиховима.

„Пјесник и Вила“ спада међу најбоља Књажева дјела. То је бисер, са каквим би се могла поносити и многа друга богатија књижевност, која се кити именима најпризнатијих пјесника.

IV.

Од својих пјесничких приповиједака, Књаз је најприје штампао „Потоњег Абенсеража,“ који је спјеван по Шатобријановој приповијетци истога имена. Млади Арапин Абен-Амет, потоњи из породице Абенсеража, која је некада царовала у Гренади, а коју су опет јуначки Шпањолци освојили и Арапе протјерали, жељан да види мјесто царовања својих предака и гробове њихове, долази у Гренаду. Красно је то момче, које бијаше нашљедило:

Храброст куће и врлину,
 И свакога преођаше
 У људскоћу и милину.

А красотом сјетног лица
Само срце очарава,
За поштењем са погледом
Сваком тврдо јемство дава...

У туђем, непознатом граду случајно бијаше залутао, али као да му је само Провиђење послало дивнога вођу, једну ђевојчицу, коју Књаз-пјесник овако описује:

Ма какве су очи црне
Непознате младе биле, —
У туч да би загледале
И туч бихе растопиле.

И кад ћуте устанца јој,
Тајанствено нешто зборе,
Па те мите обећањем
На најљезне разговоре...

И та му цура показа пут до његова хана и ишчезну. Но као да су оне очи растопиле и срце плахога Арапа, он одмах сјутра дан тражи је по граду. Најпошље налази је у кући њезина богатога оца, гдје га са њом љубазно дочекају, а, богме, млада Бланка се такође заљуби у Арапа, те се, иза њих, и њега и њега, шетају по Алхамбри и т. д.... Но након доцна вјечери, врати се из војске Дон Карлос, брат Бланкин, који доводи са собом једнога заробљеника: Француза Лотрека, са жељом, да му то буде зет... И њега силно разјари и узруја, када му Бланка признаде, да воли „безвјерника“ Абен-Амета. У својој јарости он Арапина зове на мејдан, у коме пошљедњи изађе као побједилац, племенит побједилац, који опрашта живот побјеђеноме.... Једне вечери Лотрек позове к себи и Дон Карлоса и Абен-Амета и Бланку и ту почеше пјевати уз гитару. Лотрек је у пјесми тужио за својом домовином; Абен-Амет испјевао једну дивну баладу, а Дон-Карлос почео прослављати свога ђеда Сиде, а највећега непријатеља и крвника породице Абенсеража. Дознавши Абен-Амет, да је и Бланка од Сидове крви, остаје поражен и каже, да је он највише зато и дошао у Шпанију, да своје предке освети на Сидовим потомцима и каже се, да је он — Абенсераж. Дон Карлос, увјеривши се о истини његових ријечи, вољан би био, да му даде Бланку, само са условом, да он прими хришћанску вјеру, пошто је Бланка никад не би изневјерила. Но ни Абенсераж неће да изневјери вјеру праотаца, а, пошто се због Бланке не може осветити, најпошље се враћа у Арапску, оставивши све.

Поетичније теме од ове тешко да се може наћи, а сад нам остаје, да видимо: како је Књаз-пјесник разрадио. Држим, да су поштовани читаоци одмах опазили, како су пред нама нови Отело и Дездемона, црнац и бијела ђевојка; он син пјешчане Арабије, она кћи питоме Шпаније, те, према томе, обоје страстни, ватрени и плахи. Но док је Отело поново луд од љубави и љубоморе, дотле је Абен-Амет поносит и присебан, а готово та иста разлика је између Бланке и Дездемоне. Дездемона жртвује све, због Отела и полази за њега, а Бланка би за Абен-Амета тек онда, пошто би преврнуо вјером. Ово је управо узрок, који нас нагони, да сумњамо, — поред свих оних страстних ријечи и заклетва, — да је Бланка волила Абен-Амета онако заносно и искрено, као он њу, а нарочито кад имамо на уму ону Његошеву:

Ћуд је женска смијешна работа:
 Стотину ће промјенит' вјера,
 Да постигне, што јој срце жуди.

Она се, шта више, нигдје и не колеба, ради његове вјере, у случају, кад се он не би покрестео, да она прими мусломанство. Она је од почетка до краја слијена католичкиња, којој је прво вјера, па онда љубав.

Због тога нам је симпатичнији Абен-Амет, који је од почетка до краја прави ритер, али који, поред све оданости Мухамеду, не може, да барем једанпут не дође у искушење: би ли преврнуо вјером (стр. 92—3). Ту у њему видимо *праву, чисту љубав*, која, као бујица, руши све препоне на путу и којој ништа не бијаше у стању да засмете, осим *мржња* према Сиду и његовим потомцима. Али баш овђе нам се он и приказује у свој својој величини, пошто би се наша симпатија према њему за час оладила, кад би, ради љубави, заборавио и на претке и на стару славу и на све и сакрио се под сукњу. Он нам се овђе показује као узор-родољуб, диван и узвишен и ми, са заносом, гледамо га и клањамо му се. Не вјера, али *мржња* на душмане рода свога сузбила је његову љубав и ми Срби далеко више волимо и уважавамо такога родољуба, него љубавника — и одобравамо му, што прекида са Шпањолком... Цртајући његов карактер, Књаз-пјесник дивно је успио и на томе му се може топло честитати.

Од осталих лица, највиднији је Дон-Карлос. Он нам је некако одвратан. Спочетка мрзи невјерника и бије се с њиме, а кашње, кад дозна, да је тај невјерник од царске крви, па макар и непријатељске, дао би му своју сестру, само кад би

вјеру промијенио. То је дакле само надувени племић, коме је стало до тога, да је у сроству са племићем већим од себе. И њега је пјесник врло вјешто карактерисао, те и ако не ради колико Абенсераж и Бланка, опет се видно, готово колико и они, истиче.

Стихови пјеснику теку лако и живо, а описи су му управо красни. Ево описа Гренаде:

У подножју врловитог
И снјежног Сјер-Невада,
Гдје брдашца два се дижу,
Сазидан је град Гренада.

На бокове тих брдашца
Саграђен је двор до двора,
А подножја купају им
Двије рјеке ка' два мора.

Чему сличи тај град срећни,
Гдје се срећни броје дани? —
По облику би се рекло
Да је шипак разрезани.

Око њега су на дивља
Златне риве и величина,
А у модријој сукњи Дура
Сребрнога пјеска има.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Загрљене кривудају
Низ долину китног Вега,
Као да се покрај змије
Безазлени гуштер слега.

Мурве, смокве и неранџе,
Лозе, шипци Вега красе,
Претилу му околину
Претилије живо пасе.

Над њим небо вазда ведро,
Ту мирисни зрак се дише,
Извор жеља најјежнијих
Вјечно траје, не пресише...

Како је дивно, како је живо, пластички и живописно као живим бојама насликана слика ова! Читаоцу се не чини друкчије, него као да читав град гледа пред собом са свима љепотама. Ох, зашто оваквих слика нема још много, много!...

Ево још једне, па и ако се не може упоредити са првом, ипак је врло лијепа:

— — — — —
 А два Црица за њим држе
 Једног хата силовита.

Кога јаки ђем устезе,
 А он фришти на ноздрве,
 Реп и гриву уздигао,
 А и ноге диже прве.

Нарав врућу с врућих страна
 Урођену собом носи,
 Отима се, копну хоће,
 Па се трза, па се коси...

Још, као зачини у „Абенсеражу“ служе и неколике пјесмице, које уз гитару пјевају Дона Бланка, Абен-Амет, Лотрек и Дон-Карлос. Но од свију најљепша и најзаноснија је она Абен-Аметова, коју, преписујемо овђе у цјелини:

Једно јутро јахајући
 Краљ Дон-Жуан на свом хату,
 Ка' невјесту окићену
 И у свили и у злату, —

Гренаду је угледао,
 Па јој стаде говори,
 О Гренадо, Шпански крају,
 Дивне су те заручице!

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE
 CRNOJEVIĆ

„И даћу ти за прију
 Дивну Корду и Севилу,
 А тебе ћу са бисером
 Окитити, моју вилу!

— „Славни краљу од Леона!“ —
 Гренада му одговара —
 „С Арапом сам заручена,
 С њим ме веже веза стара!

Но дарове своје храни!
 А ја накит имам дивни:
 Богат појас и синова
 Шпањолцима вазда кивни!

О, Гренадо невјернице!
 Тако некад говораше,
 Ох, смртнога погрђења!
 Ох, срамоте веље наше!

Проклетоме Хришћанину,
 Абенсераж што имаше,

У нашљедство све му твоје
Издајничке руке даше!...

О, Гренадо, несретнице!
Сад Алхамбра каква ти је?!
Зар по судбе писанију
Није могло бит' друкчије?!

Те проклетом Хришћанину
Абенсераж што имаше,
У нашљедство све му твоје
Издајничке руке даше!“

Може ли љепше пјевати један патриота над гробницом
славе свога рода! Може ли младо срце на други начин излити
тугу, јаде и болове, што га тиште годинама!... А је ли могао
Њаз-пјесник љепше замислити свој рад, него га окитити овако
красним стиховима?

Не, — није могао!

(Наставиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗ „Х А Ј Н Е А.“

С в р ш е т а к .

Већ са својом тамном сјенком
Маглена се нојца свија,
Ми с' досадом гледамо се —
Наша срца умор вија.

Ти си стара, ја још стари',
Прољеће нам у гроб стиже, —
Ти си хладна, ја још хладни',
Како вима ступа ближе.

Свршетак је тако тужан!
Када љубавна љубав прође,
Вез љубави јад се јави, —
Сва гледама на ње дође.

CRNOJEVIĆ
К а с н о .

Залуд се смијеш, о чедо красно!
Залуд ме волиш, касно је, касно!
Све оне жеље и жудње вреле,
О, мило чедо, давно су свеле...

Ах, твоја љубав сад за ме није;
К'о на гроб хладни што сунце грије,
Твој слатки поглед једнако сада
У моје срце слави и пада.

* * *

Хтио бих знати: кад живот mine,
Куд' нам се тада та душа vine?
Гдје је тај огањ, што је ту био?
Гдје је тај вјетар, што је одвио?

Кад ме грли...

Кад ме грли цв'јетак мио
Загрљајем слатке страсти,
Чини ми се: свијет цио
Да у мојој лежи власти.

Ал' када ме час растанка
Са њезиних тргне груди —
Угасне ми срећа свака
И постанем сирјак худи.

Љетно вече.

Магличasto вече љетно
Поврх росни' шума бдије;
Благи мјесец, поље цв'јетно,
С плавог неба златом мије.

Поток тече, вали струје,
Славуј пјева тихој ноћи;
Млади путник пљукну тује

И уздисај у самоћи.

У востану черне град

Самодна се купље вила.

Јасни мјесец слатко сања

Љубећи јој њедра мила.

С р е ћ а.

Срећа — то је лака мома,
Она нигдје стална није;
По челу ти косу глади,
Пољуби те, па се скрије.

И несрећа, стара дама,
Исто тако обађе те,
Не жури се, она мирно
Крај постеље твоје плете.

Мани мене...

Дан ноћ љуби, а прољеће
За леденом зимом вене;
Живот љуби самрт мрачну —
А ти, чедо, љубиш мене.

Ти ме љубиш — и већ ето
 На те бл'једа сјенка пада;
 Све се твоје цв'јеће гаси,
 А рањена душа јада.

Бјежи, чедо, па весело
 Лептириће љуби оне,
 Мани мене несрећника,
 Кога вјечни јади гоне!

Сањао сам...

Сањао сам: Мјесец жалосно је глед'о,
 Трептале су зв'језде без среће и миља;
 Носише ме у град, гдје ми живи чедо,
 Далеко, далеко, много стотин' миља.

У њезине дворе доведоше мене,
 И ја љубљех камен оног праха милог,
 Ког' су често такле те њене,
 И са њима дуги скуп свил'ног.

Ноћ је била хладна,
 И камен је био;
 Тад њезина слика, блиједа и јада,
 С мјесецем се јави на прозору тио.

На растанку.

Колијевко мојих јада,
 Спомениче среће моје,
 Дивни граде, збогом сада!?
 Час растанка куцнуо је...

Збогом, ој ти свети праже,
 Низ који ми драга слази!
 Збогом мјесто, од свег' драже,
 На ком' први пут је спази'!

О, да никад, данче мио,
 Не виђех ти очи сјајне,
 Не бих сада тако био
 Пун жалости, туге тајне.

Ја ти нисам срце дирн'о,
 Тајном бјеше љубав моја, —
 Само хтједох живит' мирно
 Ту, гдје дише душа твоја.

Ал' ти мене гониш сама,
 Твоја уста пелен зборе;
 Лудило ми памет слама,
 А срце ми ране море.

И стрвеним жићем пустим
 Ја сад идем с' душом јадном,
 Док уморну главу спустих
 У далеком гробу хладном...

Г д ј е?...

Гдје ће једном сморен путник
 Наћи мира, среће трајне?

Да л' под палмом на истоку,
 Ил' под липом повојине?

Ил' у библиотекар

Ту се рече у гробу сити?

Ил' на жалу покрај мора

Вјечити ћу санак снити? —

Све једнако! Тамо, амо
 Плаво ће ме небо кружит',
 Мјесто св'јеће нада мном ће
 Луч звијезда ноћ прислужит'...

Алекса Шантић.

РАЗВИТАК КРИТИКЕ

од Е. Ханкена.

Књижевна критика у Француској, која води своје порекло из времена Боалоа и Пероља, јавља се у нарочитој форми у другој поли XVIII. века са Лагарпом у Француској, Адисоном у Енглеској и Лесингом у Немачкој. Она је у то време представљала изучавање класичких и савремених писаца са гледишта личног укуса појединих критичара, а и са тачке гледишта већ постављених и утврђених назора. Критичар обично није износио само своје лично гледиште, него је уз своје износио и погледе многих читалаца; он се такође обраћао општим поставкама критичара и мислилаца до самог Аристотела.

Писати о једној књизи, значајно је одговорити на питања: да ли се та књига свиди извесном критичару или не? Да ли се свиди онима, који обично дају своје мишљење? Да ли би се могла допасти извесним критичким мислиоцима, чије се гледиште може да види у њиховим општим назорима?

То је јединствена врста критике, која је владала у прошлом и у почетку овог столећа. Обично су се по томе типу састављали библиографски делови журнала и других издања, о уметничким изложбама и концертима. Овде ваља уврстити и полемичке чланке, који су расматрали појаве у литератури романтизма и реализма, фељтоне, н. пр. фељтоне Сарсејеве, у којима он заступа своје личне погледе на позориште, мњења париске буржоазије и др.

Не обзирући се на неке битније разлике, овде треба уврстити т. зв. „портрете“ писаца, чланке Бринетјерове о књижевности, који су, као и главни спис Низарев, зачињени доктринерством.

Таква врста критике претпоставља у ономе, ко се њоме служи, начитаност, памћење, прамчив ум, потпуно одређење ал' ординарне наклоности и скромност нарочите врсте.

Поред критичких црта те врсте постојале су и постоје и друге врсте радова, што се односе на уметничке производе, а које немају ничега заједничког са претходним.

У доба, када је у Француској цветала наука, а нарочито историја, сорбонски професори, особито Кузен и Вилеман, по-

ложили су у основу својим критичким посматрањима размишљања о животу писаца, који су изучавали и нарави тога времена, када су ти писци живели. Они су сасвим напустили питање о допадању, које је у стању да пробуди извесан спис у читаоцу. Они су се паштили да сазнаду, какав је сам аутор, какав му је душевни склоп, коме спис одговара и каква је укупност историских, боље рећи друштвених услова, у којима се појавио спис. Критичар те школе требао је бити или биограф, или историк. Разматрања такве врсте упућују нас пре свега и највише на имена Сен-Бева и Тена. Први је био поглавито критичар биограф, изучавајући у писцу само оно, што је лично, индивидуално. Такав је и Шерер. Тен је сасвим другачији. Он је критичар и историк; боље рећи он је критичар — а социјолог, који уме да се удуби у умни производ и у самом аутору, који се јавља као типични представник, да позна епоху. После њага тим су путем пошли Мезијер и Дешанељ.

Метод, којег се држао Сен-Бев и цел, којој је тежио, види се јасно у његовој расправи „*Steubriand jugè par un ami intime*“ и у III. књ. „*Nouveaux Survis*.“ Сен-Бев вели у својој расправи „да национална да се разматра извесни производ умни, независно од влијесне кура, који га је написао.“

Да би се, вели Сен-Бев, могло приступити изучавању каквога аутора и да би се потребно је, да се зна његова постојбина, његов рад, његови родитељи и његове способности; потребно је изводити на основу способности његових предака. После тога треба изучити својства браће, сестара и осталих рођака. За тим је потребно сазнати његово детињство, васпитање и најзад књижевни круг, из којег је и сам изишао. „Сваки производ, који се тако изучава, у вези са свиме, што га је изазвало да се јави, има у себи и литературни и историски смисао. .. Критичару и историку књижевности неопходно је потребно да буду ученици Бакона, т. ј. да следују индуктивном методу, и само тада сва њихова расуђивања имају свога основа.“ Како се он не извлачи од оцене и самога писца, то он предлаже, да писца ваља поредити и са његовим противницима, са његовим ученицима, изнети разне стране талента, објаснити његов однос према најважнијим питањима, и најзад, све то свести у што је могућно краћу и тачнију формулу. Сен-Бев се стара да створи две врсте захтева. С једне стране он цени и суди извесног писца; с друге хоће само да упозна аутора, без односа на естетичко уживање, што га могу пробудити његови списи. И с те стране он је хтео да изнесе

факторе, који су могли на извесан начин да утичу на мислени живот једног писца; ту је он објаснио физичку околину — факторе наследства и васпитања.

Тен у својим критикама показује снажан и јасан ум; наоружан науком, прожет дубоким погледима и способан за испитивање појединости, а одушевљен новим радовима — он одједном подиже критику на ступањ науке. Још с почетка он напусти мисао да хвали или куди писца, о коме пише. Заносећи се каквим писцем, он баш самим тим признаје његове заслуге и вредност, па онда тек решава две задаће, које у вези са уметничким производом вазда поничу у глави. Прва се тиче аутора према његовом производу, а друга је однос писца према датом друштвеном стању, под чијим условима му је дошао да пише. Те две благодарне задаће, он је решио у делима: „Историја енглеске књижевности“ и „Философија уметности.“

У предговору једног од та два дела Тен напомиње, да се његов метод састоји у томе, да од књижевног производа пређе физичкој личности самога писца, за тим приступа његовој духовној личности, и најзад ка узрцима који су изазвали извесни склад његове психичке организације. По мњењу Теновом оне леже у одређеној мери у физичким и социјалним условима, који окружују аутора и које се оддељују на три главне категорије: 1. раса, 2. околина — физичка и социјална и 3. моме-нат. На тај начин он међу даним друштвом и његовом литературом поставља „Закон узајамне зависности.“ Пребродив природним начином мост између историје и психологије и издижући то дубоко уверење, да је између свих историских докумената књига најважнији, а од свију књига, опет, најважнија је та, која влада најбољом књижевном моћи — Тен долази до закључка, који резимира битност његове системе: — „Узео сам да напишем историју књижевности и по њој да објасним психологију народа.“

Ето така је у општим цртама Тенова теорија. На тај начин Тен се труди да разјасни дух енглеске књижевности на основу природних особина англо-романске расе. Грчку скулптуру, холандски и фламански живопис исто тако сматра он као тачан израз места и епохе, којој принадлеже.

У својим осталим списима он продужује и усавршава биографску критику, за коју је везано име Сен-Бева; а уједно он ту прилаже и своју теорију — утицаја расе, околине и осталих фактора. Он оцртава живот сваког писца, којег хоће да изучи, црта место, где се он родио, околину у којој је живио; она

анализира његов производ, износећи његове карактерне знаке; он на тај начин отвара душу ауторову и изриче суд у краткој формули. Тако, у његовим је очима Тит Ливије одличан беседник, нагоњен приликама да пише историју; Балзак — парижанин, сангвиник, са умом филозофским и сањалачким.

У свима Теновим радовима види се једна тежња; то је тежња, да историју књижевности разматра у вези са психологијом. Он се труди да разуме битност историскога метода и да докаже, да читава серија историских докумената, који су готово одбачени, може дивно да послужи за разумевање људи из прошлости и садашњости. Због тога он купи факта, скупља приповетке, анегдоте, историске говоре и књижевна документа, једном речи, изводи и закључује, излаже и разјашњава, да би дао слику нарави, не оцењујући саму личност. Он анализира и објашњава место да хвали, а резимира, место да куди и пориче. Он изучава сваки уметнички производ не као такав, само по себи, него га изучава као карактеристику, као символ, који објашњује човека и народ. Увидевши његове лепоте; измеривши све непристрасно, он га види као на једно просто и удобно средство за познавање душе, мишљења и душа његових савременика. Излазећи из књижевности, он долази до закључака дубљих, него што су закључци историје, с тога, што он познаје карактер душевна стања, у коме се наводи извесан народ у даном тренутку. У области чисто научне критике Тен је отишао даље, него што је ико до сада отишао.

Пол Бурже је написао „Психолошке етиде,“ књигу, са којом се је вредно упознати, али у којој нема оригиналних научних погледа. Осим тога оне поставке, које је он изнео, нису довољно објашњене. Описујући каквога писца општим потезима, по примеру Тена, П. Бурже је главну пажњу обратио на то, да писци извесне епохе опредељују карактер сљедујућој уметничкој епохи. Чланци Леметрови и Франсови пуни су прекрасних, али безначајних расуђивања. Исто се тако уздиже и Вогије, који је у свом спису о руској књижевности доста поучан...

М. П.

Р О М А Н Ц А.

Стишај тугу, робињице,
Јад и чежњу што те мори!
Не сањај му мило лице,
Нит' му слатко име збори:
Кћи краљевска ја сам тајно
Мјесто тебе ноћи цјеле,
Љубећ' робу лице бајно,
До зорице бдила б'јеле!...

Под теретом тихом јула,
Што ми срце чежњом расу,
Мјесто тебе ја се тајно
На саставку дабох часу.
Али кад сијду б'јело дана
На истоку зрачећу
Показаше мог драгана,
Гдје у рујној лежи крви.

И кад опет јасна зора
Из сна прене глухо доба —
Још гинути тужно мора
И драгана грешног роба...
Но не стрепи!... Збогом сада!
Гле, дан руди из далека —
Идем журно — у могили
Нов састанак с њим ме чека!...

Јован Дучић.

СЛИКАР И ЊЕГОВА ПОРОДИЦА

НАПИСАЛА Милка Гргурова.

Веше то већ при крају Септембра. На пољу је дувао хладан ветар и сипала јесења киша. Г. Жаркић седео је у трпезарији при вечери са својом женом и ћерком, којој једва беше седам година и која је своје родитеље забављала својим милим брбљањем. Кад уђе служавка, рече: —

— Господине, ту је неки дечак из села Жаркова, и жели с вама говорити.

— Пусти га унутра! рече Жаркић.

— Али сав је мокар, како је погасио! — рече служавка.

Ништа за то, прихвати га само. — Служавка уведе дечка, који мораше имати највише дванајест година. Био је то леп дечак, изгледао је за своје године веома развијен. Кад уђе у собу, скиде капу, па рече:

— Помози вам Бог! — На што му домаћи одговореше: Бог те помогао! — А које нам добро носиш? запита га Жаркић.

— Господине, одговори сетним гласом: ја сам син покојног Љубе Власимћа; отац ми је умро пре шест недеља, а мајка пре године дана. Немам никога свога, па ми господин поп Спасоје рече: Иди само у Београд, потражи господина Милоја Жаркића, он је добар човек, па ће се за тебе заузети. А ево ти и писмо од мене на њега, па га лепо поздрави. За тим дечак извади писмо из своје торбице и предаде га г. Жаркићу.

Жаркић узе писмо и поче читати:

„Драги побратиме, шиљем ти ово дете, заузми се за њега. добар је дечко, а остаде не само сироче, без родитеља, него још и без игде ичега. Учи се врло добро, па би грех био, да не учи и даље школе, што и сам жели. Па га ето теби препоручујем, да га се прихватиш и на пут наставиш, а то сам уверен, да ћеш радо учинити. Прими, драги побро, наше поздравље, твој побратим — Спасоје.“

Кад прочита писмо, окрете се дечку, па га запита:

Па хоћеш ли, синовче, да останеш код мене?

— Да, господине, рече ми попа, да вас послужујем, а кад све порадиш, ви ћете ме пустити, да идем у школу, а ја ћу учити.

— Само хоћеш ли ти моћи посвршавати послове, пре но што пођеш у школу? —

— Не бери бриге, господине, све ћу свршити, и опет ћу на време отићи у школу. — Жаркићу се допаде дечак, па га запита:

— А с киме си дошао и како си моју кућу нашао?

— Сам сам амо дошао, а питао сам неке људе, где стањује господин Жаркић, па ме они упутеше.

— А јеси ли гладан? запита га гђа.

Боме и јесам, госпо! — рече стидљиво дечак.

Гђа одма нареди, да му се што за вечеру да, — а Жаркић настави: пре свега скини те хаљине, да ти се осуше, а сутра ћемо се већ побринути за даље. Дечак пође, па онда застаде, пипну главу, па са неким увтевањем запита:

— А хоћу ли код вас остати?

— Да како да ћеш остати код мене, само мораш слушати, па ће ти код нас добро бити, а пре свега мораш бити добар ђак.

— Вала, господине, што да те не слушам, а бићу и добар ђак. Жаркић се мало насмеши, па рече доброћудно:

— Добро, добро, а сад иди и прихвати се мало. Збиља како ти је име?

— Бошко Влашић, господине.

— Е добро, сад иди! Дечак оде задовољно у кухину, где му куварица даде да вечера, а Жаркић остаде са својом женом разговарајући се о маломе Бошку, који му се веома допаде. Особито се радовала њихова мала ћерка Косара, што ће се моћи с њиме играти лопте.

— Жаркић је био веома добар и поштен човек. Он беше добар друг и побратим попа Спасоја, а беху обоје из села Жаркова. Па зато је поп Спасоје њему и препоручио Бошка. Знао је, да ће се овај својски заузети за једног дечка, и по доброту, а и по положају своме.

Жаркић га одведе у школу чим школско време настаде. А Бошко му је и осветлао образ. Учио се врло добро, а владање му беше примерно. И за дивно чудо, како од сељака брзо постаде варошанин. У свима предметима био је први ђак, и сви га професори заволеше.

Кад посвршава своје послове и научи своју лекцију, најволео је да се јури са несташном Косаром.

Тако је он напредовао и из једног разреда у други лако-
ћом прелазио.

Кад је већ пошао у пети разред гимназије, о Божићу доби од г. Жаркића много лепше хаљине, но што је до сада добијао за његово одлично владање. Али како се Жаркић изненади, кад му Бошко предаде такође неки поклон. Жаркић одма развије да види шта је, и још више се зачуди кад виде нацртане прво своју слику, па своје жене, па најпосле и Косарину, и то тако верно снимљене, да ни највећи уметник не би их боље могао снимити.

— Кажи ми, дечко, запитаће га г. Жаркић, — је си ли збиља ти то сам израдио, или ти је ко други помогао?

— Господине, осим жене, и сад вас, нико није видео те слике, ја сам их сам радио.

— Ти, дете, имаш дара за сликара, а би ли хтео бити оликар?

— О, господине, то је моја највећа жеља, али шта ми је вајде, кад немам средстава да се изобразим у тој вештини.

— Сврши само гимназију, а ја ћу се постарти да добијеш благодјејање.

Бошко се још више предаде својој науци, а Жаркић што обећа, то и одржа. Чим је Бошко положио испит зрелости, одма је добио, као најбољи ђак, благодјејање, и послаше га да изучи науке, што су за сликаре потребне.

Бошко беше необично обдарен. То је био прави таленат. Он је све темељно проучавао, и, пошто је постао потпуно образован младић, говорио је и неколико европских језика; али поред свих својих врлина, био је ипак необично лакомислен, а што је главно, недостајало му је домаће васпитање, које је основ целом човечијем животу.

Он је јурио у велики свет, где је примио лепо и fino понашање, али срце и душу — то су му требали родитељи још од колевке оплеменити, пошто тај младић имађаше и својих добрих страна. Он је постао једностран; живио је само за своју уметност, а за остало мало га се шта тицало да ли ради добро или зло. При том су га другови мазили, дивили су се његовој уметности, те је постао и сујетан.

* * *

Прошло је доста година, кад се Бошко вратио у Београд као млад, а већ доста на гласу уметник, — у Жаркићевој кући

нашао је велике промене: г-ђа Жаркића умрла, Косара се удала и отишла са својим мужем у унутрашњост, г. Жаркић у пензији, а и здравље му се порушило. При том беше сâм и невољан; кад је видео Бошка, веома му се обрадовао, и није му нипошто допустио, да на друго место где одседне, до ли код њега. Једва је дочекао да има с киме, да се мало поразговара искрено, па му рече:

— Ето видиш, синовче, какве си велике промене нашао. Сад сам сâм, као очајник, у овој за мене сад и сувише великој кући. Зато сам половину и издао некој удовици, сама је са својом рођаком, или под својкињом, шта ли јој је, тек мирни укућани, једва се кад и виђам с њима. Али манимо се њих, де ми причај што о себи. Хоћеш ли сад овде остати?

— Никако, драги поочиме, рад сам мало да пропутујем Италију и Француску, где ћу видети слике и других разних светских уметника.

— То имаш право, синко, само имаш ли за то довољно и трошка?

— Ах, за **NACIONALNA BIBLIOTEKA** — одговори лакомислено Бошко, радићу на слици **CRNOJEVIĆ** тако што и заслужити.

— Па и ја **CRNOJEVIĆ** немоћи, само немој да се жениш, док си још тако млад, **CRNOJEVIĆ** име стечеш.

— То и не мислим за сад, а после како Бог да!

Још су се тако шетајући по башти о многом чему разговарали, особито се Бошко интересовао о Косари, да ли се добро удала, и је ли сретна? А Жаркић му је говорио, да бољег зета у целом свету није могао наћи, но што је његов Веља. — тако се зваше Косарин муж.

Док су се тако разговарали, наједанпут Бошко опази младу и врло лепу девојку, где седи крај прозора и нешто везе. Али застаде, па тихо запита Жаркића.

— Чија је та млада девојка?

— То је та рођака те удовице, која код мене у кући станује.

Бошко се и даље шетао с Жаркићем, али је непрестано погледао на прозор. Девојка беше заиста врло лепа, њене дуге смеђе витице падале су јој преко појаса, да се нису могле ни видети с прозора докле допиру. Очи је имала дивне и она је Бошка опазила, који такође беше врло леп млад човек, па је и она њега кришом погледала. Бошко, што је чешће гледао то лепо девојче, све су више заносиле њене дивне очи, које

није могао испод дугих трепавица добро видети, да ли су црне, или плаве.

На питање Жаркићево, одговарао је некако расијано, док најпосле Жаркић га не запита.

— Море, дечко, шта је теби наједанпут? Буд си се замислио? Једва говориш на моја питања!

— Извините, баш сам мислио како би могао прејасну мадону израдити; модел ми је тако близу, а моје мисли чисто су лутале далеко.

— Па сад велиш, да си га нашао, запита га безазлено Жаркић.

— Да како и то врло близу.

— Па де, синко, одмах отпочни, да и ја видим што од тога рада.

Бошко је био очаран сликом те младе девојке, и одма сутрадан отпоче своју мадаму. Кад беше с пртежом готов, позове Жаркића, па га запита:

— Познајете ли чија је ово слика? Жаркић, чим погледа слику, повика:

— Та то је госпођица Милева, моћерка моје укућанке. Та ти си је дивно погодио. Е баш је мора звати, да и она види, како си ју дивно снимпо

Одма дође и удова и Милева, се оне дивили слици, дотле се Бошко дивео девојци, њеном витком стасу и и њеној чаробној лепоти. То беше први корак њиховог познанства. А после је ишло само по себи. И њих се двоје страшно завољеше.

Милева је била лепа, па и добра. Али њено образовање беше веома површно, а о уметности не имаћаше ни појма. Бошко беше и самим њеним неразумевањем очаран. Све је то за њега имало неку необичну драж, тако, да кад га једнога дана Жаркић опомену, да би већ ваљало, да се на нешто реши: или да остане, или да се на пут крене — он пун заноса одговори, да без Милеве живети не може. И само ако се њоме ожени постаће и велики уметник. Бадава га је Жаркић одвртао од те женидбе, говорећи му:

— Увидићеш, синко, да она није за тебе. Нема она ни појма о једном уметнику, а ви сте уметници уопште мало чудне природе; ви можете у своме брачном животу само тако срећни бити, ако нађете сродну душу, која ће вас разумети; не нађете ли то, онда збогом љубави и срећо! — За тим до-

даде: Још нешто, сивко: ти си сирома, а она нема ништа, а није научила да што ради.

Е, богме, кад постане жена, па дођу још и деца, онда треба да се зна мало што и сашити, па и прекрпити, бар ја је још никада не виде, да је шила. Њена се тетка није бринула о томе. Научила ју је само да се лепо намести и то је све.

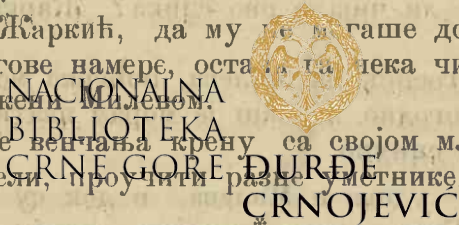
Па то баш и јесте за мој уметнички живот од данас до сутра! одговори лакомислено Бошко.

— Еј, мој сивко, не ваља ти посао. У сваком занимању, па ма то и уметност била, ваља да човек има свој правац и уредан живот. Чим мораш за свашто плаћати, а доходак ти није толики, да можеш безбрижно те трошкове издржавати, онда се не можеш усавршити у уметности онако, као што би желео, јер те бриге окупе, како ћеш издржавати породицу.

— А, не брините се о томе, уметнички хумор све то савлада; бригу, па и саму оскудицу лако издржи, кад има поред себе свој идеал.

Кад виде Жаркић, да му не може доказати, ни одвратити га од његове намере, остаје га нека чини што је наулио. И Бошко се ожени Милевом.

Одма после венчања крену са својом младом на пут, где ће, као што жели, проучити разне уметнике.

Бошко беше срећан; у почетку све му се допадало: и Милевино незнање и њена равнодушност према његовој уметности. Шта више, често би се слатко насмејао, кад би се он одушевљавао каквим вештачким делом, а она би онако безазлено казала какву несмисленост. Али то је трајало само донекле, доцније му беше тешко, па и врло криво, кад виде да га она баш ни мало не разуме, па и према његовом раду остаје равнодушна и хладна. —

Једном кад су заједно гледади слике у некој галерији од најславнијих уметника, он повика, пун одушевлења:

— Та погледај ову дивну слику! погледај онај вео, којим је покрила лице, мислиш сад ће га подићи! — А гледај оног старца, како клечи на гробу свога сина, видиш ли онај тужан израз лица?

Милеву обузе неко ужасно нестрплење, па зловољно рече:

— Ох, Бошко, ја сам већ тако уморна, једва чекам да седнем где.

Срећом, Бошко беше тако занет посматрањем слика, да није ни чуо, што му жена рече. И кад дођоше до једне слике, која представљаше невесту како држи свој венац, и гледа га са пуно израза: среће, наде и стрепње, Бошко повика чисто сам себи: — Погледај ову слику, ову невиност, видиш; тако си и ти изгледала уочи венчања, када ти стискох руку и пришапнух: Сутра ћеш бити моја жена.

Милева не моглаше више издржати, њу обузе нека врућина, крв јој је јурила у главу, па повика:

— Бошко, мени је зло, води ме брзо на свеж ваздух!

— За име Бога, шта ти је? Зар сад да ти буде зло! рече Бошко скоро очајно.

И заиста Милева тек што није пала у несвест. Он ју брзо изведе на свеж ваздух да се опорави, али Милева не хтеде се више враћати.

Тако је то увек бивало, баш кад се он највише одушевљао. Доцније није ју више ни водио да заједно разгледају слике.

Одма прве године Милева роди ћерку; Бошко беше срећан, постаде отац! И чим му се жена опорави, он ју наслика са дететом заједно. Таблó ВѢВРНОСТЕ КЪ ЖИВОТА, наслика га уметнички. И то своје ремек дѢВЕРОВАНЕ БУРНОЕ у великим варошима увек има богатих странаца, тако АМЕРИКАНАЦ наиђе од некуда, те виде ту лепу слику, допаде му се и купи ју по врло високу цену.

Бошко беше чисто очаран тим својим успехом, те је још већом вољом прионуо за свој уметнички рад.

Милева после две године роди и другу ћерку, и сад живо зажели да се већ једном врати у Београд, досади јој то тумарање. Бошко ју је молио да се стрпи још неко време, рад је још да пође даље, мислио је отићи и у Шпанију. Али кад виде да ју узалуд моли, учини јој по вољи и врати се у Београд. Бошко ништа није тако мрзио, као миран кућевни живот.

Гаш у то доба Србија се спремаља за рат. Од посла његова не беше ни спомена; коме сад пада на ум да купује слике? Шта више кад букну рат, мораде и сам Бошко, као син ове земље, вршити неку врсту војничке службе.

За првим дође и други рат, а после оба рата, никоме не беше до слика. Мало која породица да не беше у црно завијена, а и друге невоље наиђоше.

На сад шта да ради? Зар да се лати државне службе, па да се више по својој вољи не може никуда ни маћи? Зар да га где поставе за учитеља цртања? та он би се у таком положају угушио, не би могао живети. Али Милева га моли и преклиње да остану у Београду већ деце ради.

Сад се Бошко први пут покаја, што се ожени. Сад му дођоше на памет и речи већ покојног Жаркића, његовог добротвора. Бивао је сваки дан све суморнији и хладнији према Милеви, и што му се пређе тако допала њена безазленост и незнање, сад је падао у другу крајност, па је најстрожије осуђивао ту њену ограниченост, сад је налазио, да је провајична и досадна. Често би сам себи рекао: „Ах да сам сад слободан, никада ми не би пало на ум да се женим, па још са женом, која нема ни мало духа!“

Тако је он од дана на дан падао све више у неку меланхолију. Милева, која се занимала са својом децом, није тако јако ни опажала ту промену. Она беше задовољна, што већ једном дођоше у Београд, те се не потуцају по свету, као што је она то схваћала.

Једнога дана дођу Бошко и Милева у своје оуженије кући но обично, па рече Милеви својој жени:

— Знаш ли Милева, кога сам видио?

Милева зачуђено запита:

— А кога?

— Косару, кћер мога добротвора, покојног Жаркића, њен је муж премештен у Београду, доћи ће сутра да нас посети са својим мужем.

И сутра дан, као што обећа, дође косара са својим мужем у посету.

Косара је била ванредно лепа жена, висока, витка, весела и пуна духа. Њен муж беше средњег узраста и врло пун, али и доброћудан, одма на први поглед могао је човек видети да је заљубљен у своју жену до преко ушију.

После приказивања, поседаше и разговор текао је веома расположено. Теретали су о свачему. Најпосле Косара рече весело:

— Збиља г-ђо Милева, ја вас и не запитах, да ли вам је право, што сам на *ши* с вашим мужем? Мени би било врло чудно, да му сад наједанпут морам говорити господине и *ви*.

— О, молим госпођо, одговори Милева, мени је на против врло мило, да га сматрате још увек као свога.

— Е, видиш, рече Веља, а мене и не питаш, је ли и мени право, што си на ти са сликаром.

— За тебе се много не бринем, — рече несташно Косара, теби мора бити право све, што се мени допада, — затим се окрене Милеви, па рече:

— А шта би и нама двома могло сметати, да једна другој кажемо *ми*? —

Тако се те две младе жене пољубише и рекоше једна другој ти! И те су две породице једна другој скоро сваки дан одлазиле. Бошко је био веома задовољан, па често и весео, кад би тако заједно проводили.

Једном Косара замоли Бошка, да је слика, што Бошко једва и дочека, и беше срећан, што се могаше тој молби достојно одазвати.

Од тог дана кад ју је Бошко почео сликати, Косара је ређе долазила Милеви, али је тим више Бошко седео код ње.

Од неког времена и сама Милева поче опажати, да је Бошко веома расејан и замишљен, а према њој, сваки дан све хладнији и равнодушнији. Не милује га и децу више као до сада, шта више, често бива и суров према њој, па јој пребацује, како ће он поред не сасвим значајних, и најпосле рече јој без обзира, да му је све досадило.

За Милевино добро и осетљивост брже бесу те речи као отровне гује, које јој душу ранише. Плакала је и дуго размишљала шта да ради. Најпосле се реши, да пође с њиме куд-год он хоће, само да не изгуби његову љубав. Та она га је тако волела, да је била неутешна, кад јој рече, да му је већ све досадило.

Једнога дана спремала се, да му каже радосну вест, да ће поћи с њиме куд-год он хоће. Зготовила је за ручак све оно, што је он најрадије јео, па га чека да дође.

Но како се зачуди, кад Бошко дође, па јој рече сасвим љубазно:

— Драга Милева, ја морам одма после ручка на пут. Имам неку цркву да погодим, да радим иконостас, с тога те молим, да наредиш, да ми се донесе мој путнички сандук, те да брзо сложим све, што ми треба за пут.

Милева је одма похитала да му учини по вољи. Бошко брже боље сложи своје ствари, ручаше на брзу руку тако, да Милева не имаде ни времена да му саопшти своју намеру, па

заборави да га запита и куд путује. Тек кад уђе у фијакер, она му довикну:

— Пиши ми што скорије! —

Он јој одговори: — Првом поштом! и у исти мах сети се да га запита: куд путује, — кад кочијаш опину коње, те не могаше разумети шта јој одговори.

* * *

Прођоше осам дана како отпутова, а Милева не доби још никаква гласа од свога мужа. Већ се почела узнемиравати, да му се није какво зло догодило, а не могаше никуда од куће, јер деца јој не беху најздравија, па се зачуди, што јој и Косара не дође за цело то време. За то посла служавку да је запита, да ли случајно она зна што о његовом путу. Но кад се служавка врати и рече: да је и госпођа Косара некуда отпутовала, а господин Веља да је у канцеларији, она се мало замисли, и већ хтеде поново послати, али не кући, већ у канцеларију, да замоли господина, да се потруди до ње, кад у исти мах дође сам Веља, па запита Милеву:

Јесте ли добили вести од мужа?

— Нисам још, веома сам у ништа не пише. нисам ни знала, да је и Косара отишла на пут. родбини у Крагујевац, пак ја од ње немам још али ја ћу јој одма телеграфисати, можда ће се она сетити куд је ваш муж отпутовао. Рече ми до душе Бошко, али ја не могу више да се сетим тог места.

Кад Веља доби одговор, да Косара није ни долазила у Крагујевац, сав протрну, ужасна мисао прође му кроз главу, да није побегла са Бошком, од ког такође нема ни трага ни гласа, тек сад му се очи отворише. Паде му на ум онај њихов и сувише поверљив одношај, који му се онда чинише сасвим невин — пошто заједно детинство проведоше. На све стране је телеграфисао, али нигде их не нађе, као да у земљи пропадоше.

Сад су обоје видели, да су ужасно преварени. Веља, и ако је Косару волео и био врло добар човек, још је више волео своју част. Није могао отрпети, да му се ко подсмева, где га је жена на тако подал начин оставила. Он се закле, да ће их потражити и ужасно им се осветити. Очајање, гњев и стид, није могао поднети, и сутра дан јадника нађоше мртва — ударила га капља.

А шта је са јадном Милевом? Шта је она радила? Она би можда одузела себи живот, да јој не беше жао своје нејаке дечице. За то савлада своју превелику бољку, која јој раздера душу и срце, и покори се својој жалосној судбини.

Бошко је имао лепих слика, а њихови пријатељи покуповаше их, да би олакшали живот јадној жени. Но кад дође ред на слику, коју је Бошко насликао : њу и дете, још као сретан и заљубљен муж, она наједанпут очајно викну :

— Оставите ми ту слику за спомен мога некадашњег сретног живота! —

(Свршиће се.)

—

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗВОРИ ЗАБОРАВА.

(Индијска легенда.)

О, кад би се напит мога'
Из ријеке заборава, —
Да ишчезне сваки спомен,
Што ми живот огорчава!...

Знаш ли старче? — пита Нелем —
Покажи ми р'јеку свету!
А старац му одговори:
„Шљедуј, синко, мом савјету...

Испунићу твоју жељу,
Брамину ћеш једном видети,
Мом старцу да ја кажем —
Завиједи те он кад сеш доби.“

CRNE GORE ĐURĐE
Ето тако рече Сота CRNOJEVIĆ
С'једи старац пун врлина;
А Нелем се истог часа
Крену право пут Брамина...

Љубазно га Брамин прими:
— Дед, Нелеме, причај што је?
Он му редом избројао
Огорчане дане своје.

„Добро, синко, — ноћ је сада'
Уморан си, ти би спава' —
Сјутра ћемо уранити
Пут извора заборава.“

Кад у јутру сунце грану
Кроз лиснате густе палме —
Оду к р'јеци чим се сврши
Свети обред Бога Бrame.

Тек стигоше, Брамин рече:
 — „То је извор заборав:
 Три су овдје, али за те
 Из тога се дозвољава.

—
 Онда узе златан пехар,
 И Нелему пружи воду:
 Пиј, — са тим ћеш угасити
 Све спомене у животу!“

—
 А Нелем га тад упита:
 „Зар и добре с рђавима?!...
 Ох, то нећу. јер је много,
 Много слатких било с њима!“

— „Добро, онда пехар ево
 Са извора тог захити:
 Преступе ћеш заборав,
 Савјест НАЦИОНАЛНА БОЈА“

BIBLIOTEKA
 CPNE CORE DURDE
 CRNOJEVIĆ
 Нелем узе златан пехар,
 Ал' се сјети једне приче:
 „Је л', Брамин, прича ј' стара,
 Да из трња цв'јет изничê?!“

—
 Када гријех савјест гризе,
 Та ти грижња сред невоље
 Више пута то учини,
 Да до среће дођеш боље.“

—
 „О, тако је, тако, синко,
 Нога трњем срећи досп'је!...“
 Тада Нелем узе пехар,
 Па по ситном п'јеску проспе.

—
 „Ево, рече, извор трећи:
 Пиј, ако ти срце жуди,
 Па ћеш одма заборавит'
 На увреде злобних људи!“

Кад чу р'јечи Браминове,
 Нелем паде на кољена;
 Узме пехар, па испије
 Свето пиће помирења.

—
 Блажен осм'јех, мир и покој
 Нелемово срце прели;
 Од тада је само добру
 Посветио живот ц'јели...

Никола Ст. Љубиша.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

ЗАШТО НИЈЕ КАЗА О?

Радивоје изгледаше тужан. Бледи му образи беху потамнели од силнога очајања, а очи, које до тада блистаху тако ведро и весело, пуштаху сада чудновате погледе, у чијој суштини беше проткана досада живота. Последњи догађај потресао га је у толикој мери, да се не осећаше способан да поднесе тај терет; а свака искра самопоуздања претвараше се у очајање, чија бескрајност покриваше цело његово биће. Тако клонуо говораше:

— Брате, ја морам тако да урадим! —

Румено лице Младеново беше било сјај унутрашњег задовољства, чело му беше прошањено битним борама, а оне крупне велике очи каплицама. Тежина терета братовљевог и његову племениту душу. Немоћан да уклони ову препону, Младено одговори му.

— То не смеш чинити, јер твој живот вреди више од три хиљаде динара! —

— Без части и имена не вреди ништа! —

— Тако сад мислиш! Зашто ниси раније на то помишљао?

— Зар сам ја могао мислити, да ће сутра бити преглед касе; па и то сам случајно дознао. —

— „Ти, Радивоје, ниси дете, да ти дајем савете, ти си зрео човек и требаш у свако доба да размишљаш с последицама.“

— Не говори тако, не вређај ме! Нисам крао новац, да га расипам, већ сам чинио добротворство, због кога пропадам! —

Дирнуше га речи братовљеве, престаде с пребацивањем, те га упита:

— Јеси ли био код стрица?

— Јесам. —

— Шта каже? —

— Каже да нема! —

— Јеси ли тражио од кога новаца, да привремено попуниш касу?

— Нисам. А нашто то, кад нико неће дати. —

— Јеси ли се обраћао коме од наших рођака? —

— Нисам, јер ће и они то исто рећи! —

— Обрати се стрицу, он ће ти ваљда помоћи? Иди сад одмах, па дођи да ми јавиш, шта си свршио, ја ћу те чекати у кавани код „Србије“. — Он му пружи руку и оде.

Радивоје остаде сам и упути се право Теразијама. Обузеше га чудновате мисли, и он се осећаше клонуо, не могавши да поднесе њихову јачину. Корачаше лагано и као да га је ово ускороно кретање још већма заморавало, заустављаше се чешће, осврћући се на све стране око себе. Изгледаше му, као да га неко јури. Зверао је и блесасто посматрао мимо пролазеће, који га чудновато посматраху, а које он и не гледаше. Ум му је био помућен, поглед замршен и проткан једном једином сликом, у којој познаде себе, као најсрамнију пропалицу. Он дрхташе. По кад-кад му поглед постане живљи и јаснији, кретање хитрије; то су они тренутци, у којима уморне мисли у своме лутању наиђу на извор нових нада, које загреју крв и ова у магновењу дејствује целим телом мењајући држање његово. Али, то су тренуци кратки као светлост муње, која сене само зато, да се после њене осветљености на да настане гушћи мрак и силнији орканов дом! Кад му се надаху на очи, поглед беше сталан, чврст и цркован, у једну једину тачку — у самога себе. То је страховит поглед, јер се крије у незнану дубину, па блуди по безконачности душе, тражећи коначну пропаст живота.

Остала су му само два начина да спасе част. Та су два начина: стриц, који може да попуни дефицит — и смрт. Ако стриц не хтедне, смрт ће моћи; она ће бити милостива; она ће узети живот, да спасе част. Најскупље плаћање, највећа жртва!

Оборене главе, лаганим кораком, рукама обешеним, приљубљеним палчевима за горње џепове капута, корачао је тако и мислио. Корачао је лагано, да би му ваљда и мисли лакше долазиле. Мислио је на стрица и замишљао његов одговор. Шта да му каже? Какав узрок да му наведе за овај дефицит? Оће ли веровати, да га је он учинио само зато, да спасе свога друга, од очигледне пропасти? Па ако поверује, оће ли му дати новаца? Зар он неће почети прво да га упућује на тога друга, па онда на друге трговце, који су богатији; па ће му говорити како су хрђава времена, како нема, како једва подмирује кућевне трошкове, и најзад ће завршити: да би му с драге воље дао, али не може! — Познавајући врло добро свога

стрица, знао је, да се доброта његовог срца простире у толикој мери, у којој неће видети окрњене своје интересе. Знао га је, да скупља и штеди сваку пару, а сад треба наједанпут да извади три хиљаде динара! Са неким предубеђењем вероваше, да ће му труд бити узалудан, а молбе остати безуспешне, па макар вапијао пред њим, ма молио, плакао; ма потезао револвер на себе, знао је, да ће му стриц остати хладан, немилостив, неосетљив и рећи му: „Ти се шалиш! Кад си могао да покрадеш касу, можеш сад поднети, да ти тај новац и име украде! — Али му дође на ум, да и он има децу, помислиће на њих и сажалити се на њега, предпоставиће њих у његовом положају, па ће се смилovati. Ове му мисли улише наду, поткрепише веру, дадоше храбрости и он се упути стрицу. „Најзад — помисли — шта ме кошта и да одем? Ако ми учини — добро! А ако не — убићу се!“

Охрабрен надом, хиташе к њему.

Стриц му беше у великом послу, јер маса света беше у дућану. Кад виде Радивоја, изненади се, приђе му, рукова се с њиме и упути га:

— Од куд ти, Радивоја, нада, кад ти се најмање надам? Ти си блед, да ниси болестан, и посматраше га.

— Нисам, стрице, него, ожегивају се нама нешто да разговарам! —

— Са мном да разговараш? — упита га зачуђено.

— Да, и то врло важно! —

— Врло важно! — понови он све више чудећи се, па га опет упита: А шта то имаш са мном да разговараш? кога се тиче то? — и посматраше га, машући сумњиво главом.

— Тиче се мене — одговори Радивоје.

— А, тебе! — Па причекај овде, док ја свршим посао — и понуди му столицу.

Радивоје седе, обори главу и мишљаше, како да отпочне, а његов стриц служаше кунце и сваки час погледаше Радивоја сумњивим погледом, који га целог читаше, па у себи шапуташе: „Јамачно хоће пара! оће пара!“ — па гледаше више на њега, него на меру. Купци се умањаваху и он са нестрпљењем ишчекиваше неће ли још који да дође, не би ли се Радивоју досадило да чека, те да оде. Али нико не дође, дућан остаде празан, а његов стриц неким лаганим кораком приђе му и рече:

— Дакле, шта је, Радо? које те добро дотера к мени? —

— Никакво добро, него зло, стриче! —

— Зло! — понови овај уплашено — а шта ти се је то десило? —

— Стриче, ви сте једини, што ме можете спасти: —

— Ја једини?! Па шта треба да радим? Говори, па, ако могу, ја ћу учинити!

— Можете, само не знам, да ли оћете. —

— Говори шта је, па ћу видети. —

— Стриче, сутра је преглед касе. —

— Па шта се то мене тиче? промуца он уплашено, а већ отпоче да нагађа крај ове приче.

— Морам све да вам испричам, да ме не би хрђаво разумели. Пре недељу дана учинио сам услугу једном другу и дао му три хиљаде динара из моје касе, спасао сам га, да не би пропао зато, што је несмислено улегао у неко лудо предузеће. Сутрашњи преглед касе изненадио је и мене и њега, сав труд остао му је узалудан, па се зато обратих вама...

— Доста! Доста! — прекиде га он. — Разумео сам све. Више ништа не требаш да причаш, само ми одговори на ово: Јеси ли ти имао памети, кад си тако лако давао другоме туђ, па још државни новац?

— Не знам, стриче, одговори Радивоје збуњено.

Јеси ли помислио на беседице?

Радивоје ћуташе. Његово стамне, поглед пун нејасности издаваше малаксалост његове душе. Стриц продужи:

— Па кад ти не знаш, да ли ја треба да знам? —

— Стриче! — викну Радивоје очајнички.

— Да ли треба да ја мојим џеповима попуњавам твоју лакомисленост? Да ли треба да ја мојим радом зашгићавам твоје прохтеве? Да ли треба да те помажем, кад се сам одмажеш? Позајмио си, спасао друга! Голи, шупљи изговори! Мислиш ли, да ћу ти веровати? Коцкао си се, пио, лумпово и крао државу, народ, па сад, кад си...

— Стриче, ја не лажем! — викну Радивоје загушено.

— Па и да не лажеш, све једно! Зар ја да оставим жэну и децу да гладују, плаћајући твоју лудорију? Мислиш ли ти, да ја за тебе радим? —

— Ја то не кажем, одмах по прегледу вратићу вам тај новац. —

— Да ми вратиш, а не питаш да ли имам?! или оћеш да зајмим за тебе? —

— То не тражим, али, стриче, ви имате. —

— Па кад имам, онда ти не дам! — викну он бесно.

— Стриче, моја част! Сетите се деце ваше! —

— Твоја част! Та ти си је изгубио онога часа, кад си дирнуо тај новац! —

— Стриче, мој живот! —

— Не вреди ништа! —

— Стриче, ја вас молим!

— Иди! викну бесно.

— Ја се морам убити! —

— Уби се! — и оде од њега, мислећи у себи, „ако си луд!“ —

Погружен, убијен, уништена свака нада, убијена вера, сломљено све; и он се извуче из дућана, стаде пред њим и учини му се, да се улица врти око неке ужасне велике јаме, да тај вртлог бесни, шири се нечувеном брзином и већ одломци тога вијора дочепаше и њега; он се отима, брани, маше рукама по ваздуху, не би ли дохватио какав ивер, који блуди по ваздуху, ношен овом матицом; нада се да груне неки силнији ветар, да га далеко од ове јаме, ове провалије, одбаци; напреже се, мучи, јауче, кука, молби узаман! бесни вијор пропасти носи вапај у јадрема провалије, па му од тога плача, кукњаве, молбе и јаучања прави мистељу, а за покривач му нуди густо дим испуцао из фарука. Он се впрози од ове слике и потрча. Један му рече: — Куда идеш? — Далеко! одговори он и продужи пут, не погледавши га. — Шта да се ради? — шапуташе он. Један фијакер затутњи поред њега, он га заустави и рече: — Терај у Топчидер! — седе у њему и овај појури бесно.

Људи су ишчезавали, дрва се претапаху у једну линију, кадрма искакаше пред очима, куће се низаху и ишчезаваху; он све то посматраше, и најзад, уморан од ове нагле промене, заклопи очи. Али му тада ишчезе ова вртоглавица, а дође му ужасан занос, који га је још већма бунио. Чињаше му се, да с унутрашње стране очних капака стоји прилепљена слика његове срамоте, а он у њој гледа пребрисано своје име жигом презирања, и своју част, згажену заточењачким параграфима. Постаде сам себи ужасан, страшан, сраман, презрен, остављен, одбачен, уништен. Срамне слике будућности, које ће његово име испуњавати, долажаху му ужасном брзином пред очима, а нека силовита рука презрене будућности отпоче да га стеже, дави, мучи и он јаукну. Кочијаш чу јаук и окрете се, па га упита:

— Шта вам је? —

— Ништа! — одговори он. Кочијаш заврте сумњиво главом, па опшину коње, а онај фијук бича учини се Радивоју страшан, као фијук пропале будућности. Он се занесе, заборава, те склопи очи. Да ли је тада спавао? Није. Да ли је мислио? — Јесте. Свео је свој живот на нулу, па посматрао ову голотињу. Из овог заноса, који га је мучио дуго, трже га кочијаш:

— Ту смо, господине! —

— А где? — упита га Радивоје.

— Па у Топчидеру! — одговори и гледаше га запрепашћено. —

— А!.. јест!.. да!.. ви имате!.. ти имаш право! Ја сам се заборавао, замислио; да ти платим, је л' доста банка? —

— И много, господине! Ја вам благодарим! Треба ли да чекам? —

— Не треба... него можеш... чекај!.. чекај!.. но, најзад како ти оћеш! Збогом! — и оде.

— Шта ли му је? Мишљаше кочијаш. Да није луд? Тхе! Ко ће то знати! — па посматраше тромо и усиљено кретање Радивојево. — **НАЦИОНАЛНА** **СРБИЈА** да ради? Хм! Најзад, шта ми се тиче? Свавајот ека мук. — па задовољен банком и овим закључком **СРНЕГОРЕЉУДРЂЕ**

Радивоје се упути парку, **СРНОЈЕВИЋУ** клупу, пребади ногу преко ноге, десном руком наслони се на пречагу њену и мишљаше: — Да ли да живим? да ли може да се живи онда, кад човек не треба да живи? — Пред очи му искочише многи појмови о животу и он мишљаше: — Да ли треба да живи и ако је учинио ово, што ће га обрукати, упропастити и уништити? Постављаше се у онај положај, у коме би га сутра затекао рачуно-испитач, и при прегледу рачуна уверио се о неисправности, па му тада тај злокобни тренутак створи страшну жандарску слику, суд, судије, казну, заточење, срам, поругу, исмевање, избегавање, презирање! То је страхота! Бити жив, — а негледан; Осећати топлу крв, а посматрати хладноћу као у гробници! Осећати срце како куца, а чути његове откуцаје у мрачним лавиринтима подсмеха и презирања. Осећати душу да оће рад, а налазити душе, које не дају ништа. Осећати мозак, који оће да мисли, а бити упућен на предмет гнушања. Бити жив — мртав; бити здрав — болестан; бити поштен — лопов; бити искрен — презрен; бити много — па постати ништа! Да ли треба да се живи и изложити се томе подсмеху, који ће овога, који осећа — да кињи, а онога, који

га даје — да весели? Да ли треба да се живи животом мрава, који се брине о себи? Али ипак! Мрав не мисли, али осећа; али он може и да мисли и да осећа, па ништа! то се никога не тиче! А да ли треба баш да умре? Да ли је он тако непоштен, као што ће свет мислити и по његовом делу њега судити? Свет ће дело судити, осудити и њега презрети. Па одкуд може тако презрен да живи? Одкуд може тако остављен да опстане? Одкуд може тако одбачен да постоји? Али он није крив! Он је учинио услугу своје другу, спасао га од пропасти; постао лопов, али племенит лопов! Лопов, који другога спасава. Није он крао ради свога задовољства, већ да другога избави од очигледне пропасти, које би га довеле до овако истог очајања. То очајање упропастило би четири живота, јер тај има жену и децу. Он је учинио добротинство са овом крађом, па да ли је онда лопов? Отпоче да се буни, дође му и да јесте и да није! Ако је учинио добро дело, зашто га Бог овако тешко казни? Ако је учинио хрђаво дело, зашто му Бог дозвољава да се теши добротинством! Па отпоче да сумња у Бога, па у себе, у свет, у све.. и дочепа револвер, зачупи га, па га опет остави у цеп и предаде се мислима. Па отпоче да се ради? Да ли да се живи? Да ли се може да живи? Да ли се мре — да ли треба? А обоје не може, средина је Боса, или ће средина бити онај живот, којим би живео ако остани живи. Па да ли је то живот? То је мука, то је вечито проклетство! Али ја нисам крив! — шапуташе — ја ни сам крао, ја нисам лопов! Ја треба да живим, мени је савест мирна, моје срце чисто, моје су мисли поштене; не, не, ја нисам лопов, ја треба да живим. Свет ће заборавити ово, али заборавом дела, заборавиће и њега; а треба ли да се живи онда, кад свет заборави, остави и презре? Треба ли бити пас, па се поносити само својим јаким зубима и великим стомаком. Свет не зна, да ја нисам крив, али оће ли веровати, да сам поштен? Мени стриц не верује — па како ће свет?! Не треба да се живи, треба да се умре, да би се доказала невиност! Кад будем мртав, они ће ми веровати; а ако живим, они ће ме презирати. Мој ће погреб бити велики, свечан, поштоваће моје осећаје, а мене сажаљевати и хвалити кад будем мртав; а презирати и исмејавати, па онда оставити и заборавити ако будем жив! Али они ће ме заборавити и мртва, па зар не бих могао и заборављен да живим? Али то је жив мртавац, то је полутанство, боље све, све; ја треба да умрем, да останем поштован,

јер кад бих живео, био бих презиран. Смрт са почастима, живот са поругама! Зар то није иронија Богу? Ах! Бог! Кога се он тиче?! Треба да се мре! — И рука му паде са клупе, нога се склизну са ноге, он се лактовима наслони на бутине, па бесвесно гледаше у земљу. На један мах се трже, гњевно узвикну — треба! — извади бележник, написа на њему: —

„Зовем се Радивоје Манојловић. Благајник сам. Носите ме код мога стрица Уроша Манојловића трговца.“ — остави цедулицу на клупу, па извади револвер, отпоче да га загледа и шапуташе му: Сад си тако хладан! — за један тренутак бићеш врео и ужасан, па онда ћемо остати обојица хладни! Загледаше га дуго, али се трже, јер чу узвик: — Господине! Господине! — и два жандара трчаху к' њему са кочијашем, који је опет почео да сумња у његово чудновато понашање, па јавио писару, који му је дао два жандарма. Радивоје се трже на овај узвик, погледа их и по лицу му се осу смртно бледило; дочепав револвер, издиже га и узвикну:

— Доцкан! Доцкан!... и револвер плану, а она чађава цев оживе, густе праменови дима обавише распрету лобању. Радивоје паде мртав на земљу, а револвером, који, хладећи се, пушташе смрдљива дима.

На земљи остале ствари: Радивоје и револвер.

CRNE GORE ĐURĐE
(Наспавиће се)
CRNOJEVIĆ

К Р А Ј О Г Њ И Ш Т А .

1.

Обасјало сунце јасно
И разгрну покров св'језни;
Св'јет повика: зима преста,
Процвао је цв'јетак њезни!

Замириса љубичица,
Први в'јесник топлог данка;
Ох, не знаде, да ће платит'
То животом сиротанка.

... Варљиво је сунце било,
Спустише се љути мрази,
И што јуче небо даде,
То нам ево данас гази

Пита љуба зачуђен
— Гдје је сунце што је сјало?
Погле свуда около,
Свуд ледено иње пало.

— Јуче бујно, свјеже, мило,
Данас све ми старцу личи,
... „Море, дрва, дрва, жено!
Па подложи — не мудричи.

2.

Ах, ала је топло сада,
Пламен лиже, дрво пуца.
И по која жеравица
Нова пане па свјетлуца;
И жмиравим очицама,
Чини ми се на ме гледи,
Па ми чисто намигује,
Да јој кажем кол'ко вр'једи.

... Јеси свјетла, јеси сјајна
Пуна ватре, пуна жара,
Али, јадна, због тебе се
И у тебе живот згара.

Живот твоје искре јасне,
Пепео ће ту да згасне.
Бићеш пеп'о сред згаришта,
Пеп'о, пеп'о, једно — ништа!

3.

Што задркта срце моје,
У скровишту тихог мира?
Поплаши л' га цијук ватре,
Што чудесну пјесму свира?
Ил' га плаши онај пеп'о,
Кад га шетку што се руши,
Ил' га плаши дим прозрочни
С об'јашта што се пуши?

... Та овђе је тако топло,
Спокојно ми „пилеж“ спава,
Валда су им саици слатки,
Ох, и ово није јава!
И отац им ево сања,
У том диму крај огњишта,
Дочарава чудне снове
И претреса једно — ништа.

4.

Дај ми, љубо, пехар вина,
И не блени у мѐ тако;
Та је суза тек од дима...
Плачем?....
Лажеш! нисам плак'о.
Ти ми р'јетко виђе сузу,
Да се лије и обара. —
Црвене ми често очи?
Е, та то је од — катара,
Од читања ил' од вина...
Ил' од ноћнег дугог рада,
Двије кћери и два сина
Хоће хљеба, а не — глада....

5.

Чујеш ону пјану руљу?
Са светињом где шта раде!
Носи натраг пехар с вином,
Разбићу га у комаде!

Поју пјесму што је бојна
Тиртејева лира дала,
А у блато згазиће је
Пред Пантеон идеала.

И над њом ће подигнути,
Гамижући по том' праху,
Подигнуће храм бестидно
Пијаноме богу — Баху.

.... И ја волим рујно вино
У радости и у јади,
Али сад га не приноси —
Сада ми се ево — гади.

6.

Паноћ прошла. На огњишту
Догорјева и пуккара,
Над зрнутом жеравицом
Тихо струји топла пара.

А кроз пару кад-кад сину
Њеке ситне звјезде јасне,
Засијају за тренутак
И свјетлост им опет гасне.

Сад трепере, сад се гасе,
Да свјетлаци сину нови;
Блисну, гасну, као нади,
Као моји бурни снови....

Студен мраз ми зимско цв'јеће
На прозорна окна шара,
На улици вјетар звижди,
К'о проклетства пјесма стара.

Ст. Бешевић Петров.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE — DURĐE —
CRNOJEVIĆ

буди се и стане избијати клин из клина, да зло казни; по пуним народа улицама, на којима се прије није ни слутило о каквој бојажљивости, стану се кривци кажњавати. Народ сад стане говорити: хе, хе, ово није онај први!

Међу законима, који су били у тај пар заборављени, био је и онај, који је прељубочинцу изрицао смрт. Каког приговора о томе у томе граду нити је ко помињао, нити слушао, али Анђело, чим ступи на управу града, пусти тај параграф у свијет ради извршења, сурово говорећи својим помоћницима:

— Већ је вријеме зло угушити. У распуштеном народу навика је већ пријешла у права, и те зле навике размаженог народа слободно се крећу око закона, као миши око зинулог лафа. Закон не мора бити страшило, на којему птице напошљетку већ засједу, већ је закон бич судије, којим шиба кривце, а ограда, — којим ограђује и обезбјеђава свакоме своје.

Тако Анђело навуче страх и трепет на све грађане. Народ уопште роптао је и гунђао противу те строгости, а младеж се смијала и није штеђела строгом велможа несланим шалама обасипати, док се једном не одиже низ провалу као вјетар. Први је својом невештом главом извођач под сјекиру млади патриција Клаудије. У нади да ће његову биједу вријеме исправити, не хтједне своју љубавницу и жњу Пулету, за супруга открити, него је затаји; али пошљедице тајне, безбрачне љубави изађу на површину, те они сами буду свјedoци своје погрешке. Закон се прочита младићу...

Пошто је несретник саслушао строго ријешење закона, са погнутом главом пође у тамницу. — Али у путу сусрете се са Луцијем, безбрижном шеталицом, али добричином.

— Пријатељу, проумла Клаудије, молим, не одреци! Пођи у манастир код моје сестре, кажи јој, да морам на смрт ићи — е да би похитала да ме спасе...

— Но, рећи ћу! — И одмах пође у манастир.

Млада Изабела у то вријеме сјеђела је код часне мајке, добре монахиње, и хтјела је још до један дан да се постриже, па је с њом о томе и разговарала; док неко зазвони. Изађе Изабела, која је била већ искушеница.

— Кога тражите?

— Ђевојко, је ли могуће ући код младе Изабеле, да јој изручим, што ме је код ње послао њен несретни брат.

— Несретни?... Зашто? Што је било с њим? Кажи слободно, ја сам Клаудији сестра.

— Ево у чему је ствар: Ваш брат је у тамници.

— Зашто?

— Зато, зашто бих и ја. И тун јој стане описивати ствар подробно. Дјевојка је мирно саслушала без притварања стида или гњева; она је била чиста као зефир. Њу није могао збунити својом сујетом и празним ријечима свијет, којег није она знала.

— Сад треба, дода он, да ви вашим молбама и сузама умилостивите срце Анђелово; и ово је све, о чему моли ваш брат.

— Боже мој, одговори дјевојка, кад ћу ја од мојих ријечи корист очекивати!... Али се сумњам, да ли ћу имати снаге, да одржим тај удар...

— Не сумњај се; сумњом и неуспјехом само непријатељи нас страше, желећи нас тијем одбити, да не добијемо своје драгоцјено благо. Него идите и знадите, да дјевојка, кад пане на кољена пред мушким, плачем и уздисањем добиће, што само зажели.

Дјевојка, опростивши се са царском матером, монахињом, пође са добријем Луцијом на јесницама, пане на кољена пред њим и стане смјерно молити, како само њежна дјевојка може да моли за брата свог.

— Дјевојко, одговори сурови царски син, није могуће њега спасти; Твој брат одживио је свој вијек, он мора умријети.

Изабела врисне у плач и хтједе изаћи изван, но добри Луције задржи је и рекне јој тихо:

— Не идите, молите га поново, паните на кољена, дохватите се за његов плашт, плачите, јаучите, уздишите, сузе, пјене и сва средства женске вјештине употријebите овдје. Ви сте сувише хладни; де, де молите још!

Она опет стане стидљиво молити строгаг чуvara закона.

— Вјерујте ми, ни царска круна, ни намјесников мач, ни судијин плашт, ни све почасте земних власти не украшавају тако, као милосрђе; оно их узвишава више свега. Кад би мој брат имао твоју власт, а ти кад би био Клаудије, ти би могао погријешити као он, али брат не би био строг као ти.

Ови укори њени смутише Анђела. Сијевајући мрачним погледом, рекне јој:

— Молим те, остави ме.

Али скромна дјевојка од часа на час биваше све жешћа и смјелија.

— Смилуј се! Помисли само, кад би онај, чија праведна сила прашта и лијечи, судио нас грешне без милосрђа, реци, шта би било с нама? Помисли — па ћеш чути у срцу глас љубави и њежна милост дисаће твојим устима и бићеш нови човјек.

— Иди, твоје молбе — празне су ријечи. Не кажњавам га ја, него закон. Ја ти не могу спасти брата, сјутра он умире.

— Како, сјутра! Што? Не, не, он није то заслужио... У самој ствари, он несретник осуђен је за пријеступ, који се до сада сваком опраштао, он је први, који за такав преступ страда, и ти то добро знаш.

— Закон није умр'о био, него је био успаван, а сад се пробудио.

— Буди милостив!

— Не може се. Попуштати гријеху јест такође пријеступ; казном једног многи се спасавају од пријеступа.

— Је ли, да си ти први изрекао ову ужасну пресуду? И мој несретни брат хоће да буде прва жртва! Не, не, буди милостив! Зар је твоја душа сасвим чиста од гријеха? Питај је: Зар није ниједна грешна мисао у њој провљејала?

Он се стресе и хтео је да се удаљити. Само мало прислушај ме! Дарови и наградићу те... узми их; нијесу они сујетни, него часни и моћни су такви, да су бољи од свију земних дарова: То су топле молитве дјевојачке душе, која хоће само небу да угоди. Смилуј се! Јутром, вечером молићу се Богу за твоје здравље и спасење твоје душе, само ми брата спаси!

Смућени Анђело пожели у самоћи дати себи одушке, па јој нареди, да сјутра дође.

Д Р У Г И Д И О .

Анђело је цио дан сједио ћутећи; обузет је био само једном мишљу, једном жељом; цијелу ноћ провео је у неспавању. Мислио је. Мисао је била једна иста... Он је хтио ту мисао да одбаци, али се она није дала; жиле неког коријена дубоко су заишле у крвне жице... Он је хтио да се и Богу помоли, али је то било расијано. Ријечима се небом разговарао, а воља и машта ишла је само њој. Он је у празним устима спомињао Бога, а у срцу његовом кибио је гријех. Пред очима његовим био је само један тип, једна слика, која је изгледала, као да је саставни дио његовог жића; макни му тај тип испред очи,

макао си му клицу живота. Његови званични послови, као и све, што се у свијету догађа, било је за њега затворена књига; он је био готов да се одрекне свога чина, којег је сматрао као какав несносни јарам; мудрост своју, којом се он толико поносио, и којој се свијет несмислено дивио, цијенио је ни у што и срањивао је са листом, којег вјетар носи по ваздуху.....

У јутро зором јавља се Изабела — и чудновати разговор повела је с намјесником.

— Да чујем, што ћеш рећи?

— Дошла сам, да дознам твоју вољу.

— Ах, кад би је могла угодити! Твој брат не може, да живи... а могао би.

— Зашто, да му се не може опростити?

— Опростити?... Шта има грђе у свијету од скврноће? Убијство је већ лакше.

— Јест, тако се суди на небесима, а на земљи кад си то видио?

— Ти мислиш? Но чуј: ако себи да испутиш брата, жртвуј себе и предај тијело гријеху, остави брата да испије смртну чашу, као што му је закон изрекао. Сад бирај које хоћеш.

— Готова сам жртвовати тијело за њега, али душу не.

— О души сад нема разговора. Судијин закон — твој брат осуђен је на смрт; спасти га гријехом зар није милосрђе?

— Тај гријех ја примам на моју душу, и ја сам готова за њега дати Богу одговор: гријеха у томе нема никаквог, вјеруј; спаси ти мог брата и тијем ћеш учинити милост, а не гријех!

— Хоћеш ли ти спасти брата, ако милост буде равна гријеху?

— О, нека буде мој гријех спасење брата ми, па ако је ту само гријех, ја сам га готова дневно-ноћно молитвама испуити.

— Не, саслушај ме: Ти, или ме не разумијеш, или нећеш навластито да ме разумијеш; но почакај, разјаснићемо се: Твој брат осуђен је.

— Тако је.

— Његову смрт изрекао је коначно закон.

— Истина.

— Само је једно једино срество, које твог брата може спасти од смрти... Рецимо: Онај, који би га сам могао спасти (судијин повлашћеник, или судија сам, по свом чину власни су тумачити закон и блажити њихов строги смисао) успаљен је

пријеступном жељом за тобом и захтијева, да ти греховнијем својијем падом откупиш казан свог брата; то не решава закон — Што би рекла ти? Како би то ти ријешила?

— За брата, за себе брзо бих ја ријешила. Вјеруј, у кр-
ваву скрињу легла бих, као у ложу, а не бих себе оскврнила.

— Твој брат умире!

— Па шта је више? Он ће сигурно тијем љепши пут себи изабрати. Бешчашћем своје сестре заиста неће душу спасти. Умри брата, љепше је, да ти одједном умреш, него да ја гинем цијелог вијека!

— А зашто ти се учинило нечовјечно судско ријешење? Ти си кривила нас за правичну строгост; и мало час праведни закон називала си тиранином, а братов гријех сматрала си тек као шалу.

— Опрости, опрости ми! Ја сам хтјела и противу моје воље, да залукавим. Јао! Ја сам себи самој противурјечила, хотећи мило да спасем, а мрзно да окривим. Ми смо слаба створења.

— Ја сам твојијем признањем ошадрен. Да су женскиње слабе, у томе сам уочијен и заблуди: Буди жена и ништа више — или ћеш бити ништа. Тако, покори се вољи твоје судбе.

— Не могу да те разумијем.

— Разумиј: Љубим те.

— Јао, што чух! Мој несретни брат љубио је Пулету и хоће да умре, несретник!

— Љуби ме и биће жив.

— Знам, да си властан друге мучити и мећати их на искушење и да то хоћеш.

— Нећу, кунем ти се, од моје ријечи нећу одустати, части ми!

— О много, много је части! а и дјело је часно!... Обмањивач је демон лажи! Сад, у ови час потрпи слободу Клаудији, или твој поступак и црну твоју душу открићу сваком — и доста си лицемјерио пред људима.

— А ко ће теби вјеровати? Строгост моја позната је свијету. Глас народа, мој чин, цио мој живот и пресуда суда, да твој брат заслужује смрт довољни ће бити, да покажу свијету, да је то сушта клевета. Него промисли се добро, и покори се мојој вољи, јер сад мојом вољом строгост заповиједа. Одбаци те глупости твоје, све то ништа ти помоћи неће, да брата спасеш од смрти; једино својом покорношћу моћи ћеш га спа-

сти. До сјутра ти остављам рока, па смисли се, а знади, да се ја ни мало не плашим од те твоје издаје. Збори штогод хоћеш опет ће моја лаж опроврћи твоју истину.

То изрече, па изиђе на поље, а невину и безазлену дјевојку остави у ужасу. Подигнувши очи пуне туге и ужаса и њежне ручице к небу, дјевојка једва дође к себи и похита своје брата у тамницу.

Врата од тамнице отворе се, а пред њеним очима брат јој се укаже...

Клаудије се разговарао са старијем монахом, којег је старост покучила и који је похитао, да сужња походи и страдаоца утјеша, разлажући му својим слаткорјечијем, да су смрт и живот равни један другом, да и овдје и тамо једна је бесмртна душа и да овај земаљски живот не вриједи ни гроша. Јадни Клаудије са тугом свога срца слагао се са добријем монахом, а у средини његовог срца стајао је лик предраге му Цулете и њим се занимао.

Испосница уђе. Клаудије се пробудио као иза сна, и угледавши милу сестру, дође му нова снага и нови живот — свану му.

— Оче мој, жалећи брата, да се брати говорим на само.

Монах се удаљи, а њих двоје осташа сами.

— Реци, мила сестро, какву ми новост доносиш?

— Драги брате, дошао ти је час.

— Зар нема спасења?

— Нема, нако да се глава душом откупи.

— А зар има срества?

— Има. Ти би могао живјети. Судија је готов да омечи.

Но код њега је милосрђе животињско:

Теби се дарива живот за везе вјечне муке.

— Шта? Вјечита тамница?

— Тамница — премда без ограде и верига.

— Разјасни ми, шта је то?

— Драги и мили брате! Ја се бојим... Прислушај мили брато: Седам-осам година живјети више је ли ти драже од свагдашње части? Брате, бојиш ли се смрти? Шта је осјећање смрти? Трен. Треба ли много трпјети? При смрти угњечени црвић трпи оно исто, што трпи један великан.

— Сестро, или сам ја страшљивица, или у мени нема довољно снаге, да пођем на смрт, кад већ једном морам и чекам гробну ноћ, као милу дјевојку.

— Ево, мој брате, знам, из гроба чујем очев глас. Заиста, ти мораш умријети једном; умри часно. Чуј, ништа ти нећу затајити: Тај грозни судија, тај ужасни осветник, чији сурови погледи у сваком страх уливају, чија ријеч шаље младиће на казну — сам је демон: срце је његово црно као пакао и пуно мрвости.

— Намјесник?

— Пакао га узео у своја њедра. Лукави човјек!...

Знади, кад бих ја хтјела, да његову срамотну жељу задовољим, онда ти могао би живјети.

— О не, не треба.

— Рекао ми је, да ове ноћи морам поћи на његов гадни састанак, или ти сјутра умиреш.

— Не иди, сестро.

— Брате мили, нека Бог види, кад бих могла својијем гробом откупити тебе од казне, не бих живот цијенила више но једну иглу.

— Захваљујем ти, драга сестро!

— Тако, Клаудије, припреми се сјутра за смрт.

— Јест, тако је... и страсти у њему тако страшно!...
 За један тренутак зар се рибешо да изгуби себе за навијек?
 Неће, ја не мислим, би је намислао човјек. Ах, Изабела;

— Шта, пита велиш?

— Смрт је ужасна!

— И стид гора.

— Тако је... умријети, ићи не знаш куда, у гробу трунути, у хладној и мрачној тјескоти!...

Јаох, дивни свијете и мили животе!... А тамо: ући у нијему тмину, стрмоглав панути у кишећу смолу, или у леду смрзнути се, или брзим вјетром лелијати по пучини бесконачног пространства...

— О Боже!

— Мила сестро, дај ми живот, допусти ми да живим! Па и ако буде гријеха у спасењу брата, природа ће извинити.

— Зар и то смијеш рећи? Страшљивице! Зар од сестрина разврата, бездушне ствари, себи живота тражиш, крволочнице? Не, не могу мислити, није могуће, да си ти прави син мога оца. Опрости ми Боже! Мајка је оскврнула очину постељу, кад је тебе зачала. Умри. И кад бих те ја мојом вољом могла спасти, опет би сад извршила се твоја казан. Ја имам хиљаду молитава за твоју смрт, а за живот — баш ни једне.

— Сестро, опрости, опрости мени безумноме.

И несретни осуђеник као смртан ухвати се за њену хаљину. Изабела једва се од гњева стишала и јадног брата опростила, те је поново стала, ласкајући, страдаоца да тјешу.

ТРЕЋИ ДИО.

Међу тим стари монах стојао је за откритим вратима и слушао разговор брата и сестре.

Вријеме је да вам кажем, да стари монах није нико други, него главом Дука, преођенут у монашке хаљине. Док је народ мислио, да је он у страном свијету, дотле се он скрива у гомилама свијета под разним именима и мотрио на све, што се у граду догађа. Као такав он је обилазио палате, цјаци, манастире, болнице, развратне домове, театре и тамнице. Дука је имао живу уобразиљу, радо је читао романе и може бити, да је хтио, да подржава калифи Арун-Ал-Рашиду. Пошто је саслушао цио разговор младе испоснице и њеног брата, уђе тихо и позове дјевојчицу на страну.

— Дјевојко, ја сам чуо цио твој говор, и ти си похвале вриједна; ти си тврда и не попустила се, али сад покори се моме савјету. Буди послушна и вјерна.

Ту јој он објасни своју замисао, и дајне јој свој опроштајни благослов.

Драги читаоче, би ли вјеровао, да би могло мрачно и намрштено чело, то тужно огледало црне и опаке душе, женске жеље на свагда привезати и њежаој женској љепоти допасти се? Зар није чудновато? Али тако је. Овај надувени Анђело, овај пакосни и грешни човјек — био је заљубљен до ушију. Он је био ожењен још давно. Али због неког подругљивог подозрења, којим је она неправедно окривљена била, истјера је надуто говорећи: „Не треба да пада у подозрење жена ћесарова.“ Од тада је она живјела у самоћи, топећи се у тузи. Дука је и то разумио, па је као монах савјетовао дјевојци, да пође код ње.

Марјана (тако се звала жена Анђелова) сјеђела је код прозора и тихо ронила сузе. Као анђео, Изабела се укаже на вратима. Испосница одавно је њу познавала и често је ишла у њеној несрећи. Ту јој објасни мисао монахову... и растане се с њом.

Дука, као монах, пресједио је цијелу ноћ у тамници, тјешећи биједног мученика и чекајући пошљедицу. У први зрак зоре

јави им се Изабела. Све је ишло као што треба... Даница зађе — кад наједанпут вјесник доноси запечаћену наредбу намјеснику тамнице. Читају. А што? Намјесник наређује, да се тамничар одмах казни, и његова глава да се понесе у палату.

Сад Дука смисли други план — да намјеснику тамнице покаже свој прстен и печат и казан да обустави, а Анђелу, да се пошље друга глава, која ће се скинути са широкијех леђа морском разбојнику, који је те ноћи у тамници умр'о; а сам пође, да злог и опаког велможу, који толико гаднијех дјела у тмини чини, пред свијетом изобличи.

Тек се пронио глас о казни Клаудија, јавља се вијест, да долази Дука у град. Народ појури гомилама у сусрет, а такође и црни Анђело хита на сусрет. Добри Дука благијем осмјехом поздравља народ, који се згомилао око њега, а Анђелу пријатељски пружа руку. Наједанпут из гомиле свијета чује се јаук и појављује се дјевојка, која пада Дуки под ноге.

— Милост, Господару! Ти одбрано невиности, ти — браниоцу истине! Милост!... Анђело блиједи и дрхти и дивљи поглед баца на Клаудија.

Али поблиједи тебе и одбере те, те рекне:

— Ова је дјевојка долућела у град је виђела, да јој је брат осуђен на смрт...

— Знам све, рекне Дука, све знам, али ће на пошљетку свако зло примити своју награду. Дјевојко, Анђело — за мном у двор!

У ходнику стајали су Марјана и несретни Клаудије. Злочинац, кад их угледа, вас задрхта и пробије га мртав зној. Све се разјасни и правда из таме никне у свјетлост.

— Дакле, Анцело, реци сам, што заслужујеш?

Без сузе и страха хладно одговори:

— Казни! Само ћу једно молити: Нареди, да ме што прије одведу на губилиште.

— Иди — нека гине сваки судија, који напада и вријеђа!

— Милост! — повика несретна жена, која пане главом пред ноге намјесникове — не узимај ми мужа, којег а си ми ти дао! не играј се са мном!

— Не играм ја, него Анђело — одговори Дука — али ја ћу се о теби бринути. Остаће тебе цијело његово благо, а ја ћу теби наћи другога мужа, са којим ћеш бити сретнија.

— Не желим бољег. Милост, Господару! Нека мој вапај вађе одзива у твојем племенитом срцу! Ти си ме с њим здружио,

па ме не растављај од њега! Зар сам ја због тога толико удовицом стојала? Он је дао човјечанству свој дуг. Сестро, спаси ме! Драга Изабело, моли за њега, па и ако ћеш ћутећи, пани на кољена и подигни руке!

Племенита дјевојка заборави на освету, па се баци к ногама и стане као анђео, да моли намјесника.

— Милост, Господару! Мене ради немој га погубити! Он је (како се мени чини) живио часно и поштено, док није на мене поглед окренуо. Опрости га!

И Дука га опрости.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗ „УЗДИСАЈА.“

Ноћас у сну.

Ноћас у сну гледао сам,
Ђе крај мене она сједи,
И љупкијем очицама
Ђе у мене тужно гледи.

А вада је стискох себи,
Пољупцем ми рече н'јемо:
„Љубимо се, драги, у сну,
Кад на јави не можемо!“

Из ројева.

Из ројева уздисах,
Поничу ми пресме,
Ја их шаљем оном само
Несретником ко се зове.

Нек их чита, чије срце
Чемер, туга, јади круже,
За њега ће љепше бити,
Но икакве гонце руже.

Ох да ми је.

Ох да ми је сузу циглу,
Да из ока мога кане,
Души болвој, измученој,
Бар за часак да м' одлане.

Али окле сузе мени,
Када све се исцједише,
Несретнога оног часа —
Кад ме од ње одвојише...

Осман А. Ђикић.

К О Ц К А Њ Е

од А. Dupin-a, ПРЕВЕО Соутвар...

Милослава, млада и љубезна Каштиљанка, чедо старе колибе, свлачаше се, у намјери, да се баци у наручју слатких снова, кад је изненада устави слушкиња и рече:

— Племенита госпођице, не чусте ли стражарску вику? чујете ли?“ — понови.

Милослава окрене главу, да вику боље чује.

— „Да, Вјекославо, чујем; оно је заиста вика страже, ал' је смијешана и са виком дласке; нијесу ми миле жалосне вике у даљини.

За тим отрча прозору готског тила, на којему својом бијелом и њежном руком држала је јену завјесу, која заклањаше сребрнастим кристалима.

Вјекослава отвори прозор, да очује њих немирно прелијећаху море и пусти раван. — „Где је Милослава, како је море црно и узрујано!“ За тим се подиже и продужи са страхом: — „Ето олује... а Милорада нема!“

— Она ноћ у очи онога дана, рече Вјекослава, када се ваш господин отац придружи ратницима против невјерника, бијаше попут ове...

— И није се више вратио! промрмља Милослава, уздахнувши.

Два куцња на вратима пренуше јадне женскиње. Вјекослава се сакри рукама, а Милослава потрчи вратима с обичном својом достојанственошћу. Отвори и нађе се лице у лице са старим очевим слугом, са Хрвојем, којему не бјеше суђено погинути с господарем својим. Погне сиједу главу пред дјевојком, и дирљиво проговори:

— Племенита Каштиљанко, доносим вам жалосну вијест.

Говори! повиче Милослава. Слуга је погледа с поштовањем и сажаљењем.

— Хрвоју, срчана сам; зар ово можда за први пут несрећа полази кров мојих родитеља?

Ах! — почме Хрвој изнемоглим изасланичким гласом — господин је Милорад заробљен. Његовог су подворника, у крви огрезлог, вукли до овог стана.

— Гдје, гдје је, да га питам!?

— Преминуо је, а да вам и не испоручим поручено.

— Јадни Светољуб, промрмља Милослава, проплакавши; сасвим је мало живио. Хрвоју, нареди нек се пази на његову љешину, и нек се очита опијело за вјечни покој душе његове. Ја пак идем да провалазим начин, како да га из разбојничких руку избавим.

— Они захтијевају онолико злата, колико може један човек понијети; дочим ми смо сиромашни.

— А нећемо зар моћи позајмити код грофова наше својте?

— Ни они немају. А ови поганци, продужи жалосно слуга, говорећи о разбојницима, ови поганци пријете, да ће убити господин Милорада, не издамо ли им кроз недјељу дана тражену своту.

— Ох, па што да радимо? упита Милослава, дрхћући од страха... чуј, Хрвоју: покупи све драгоцености моје мајке, па и моје и однеси их разбојницима у молбу, да пусте на слободу мог љубавца и оца њега. Даћемо ми, чим узмогнемо, исплатити остатак.

Цијело вријеме Милослава одјело се са слугом растави, пробави у маштању и молитвеном сврати жалосан, без да је могао ишта постићи.

Цијелу вече, пошто се он поврати, лијена и жалосна Милослава тумараше по пустари.

Бијаше ведро и звјездана ноћ. Од банестра и бјелкастих цвјетова шибља мирисаше ваздух; чујаху се угодни и меланхолични звукови, смијешани са самоћном стравом.

Милева ослушкиваше; чујаху се разговори неких бијелих као крин жена и неописане љепоте, које се крећашу уздуж једне проходне стазице. Трава се не слијегаше испод њихових деликатних нога; цвијеће замијераше њихову њежну и грацијозну врсноћу. Приближивши се Милослави на некој даљини, ухватише се мистеријозног танца и ишчезоше у простору, распростирући наоколо чудновати мирис.

Каштиљанка увиди, да су то вјештице, о којијема се причају чудновате приче; ожалости је њихов одлазак, те упре очи, навучене неизмјерном меланхолијом, к небу.

Једна звијезда, која добациваше још никад неугледну чистију свјетлост, сврати позорност Милославину. Угледа, да се

ова звијезда лагано креће и размотаје у други свијетли трак, и што овај биваше све ближе к земљи, тим Милослава јасније назираше на оним небесним стубама грацијозни и предивни дух. И заиста он бјеше из броја лијепих духова и вјештица небеских, који у она времена насељаваху стару земљу.

Лијепа Каштиљанка не усуди се коракнути наприје, али се и бојаше да и не ишчезне; кад' ал' он примакне јој се близу и позове је на разговор.

— Ноћас се спремите на пут, немојте се устезати, повиче јој дух.

— Приправна сам, одговори Милослава, али ми је потреба злата.

Устребаш ли злата, у путу ћеш га наћи.

— Зар да пјешке полазим?

— Не, јер би била изложена многим опасностима; даћу ти таког ата, на којег се најпоноситија Књагињица не би могла похвалити да је икад узјახала. Он се напаја свјежом росом, а храни меканом и бираном травом, што расте на оним равнинама, гдје људска нога никад не долази. Зове се Аел.

Рече; кад' ал' ето чује се непознато мило ревање. Аел се одма указа. Ко би **НАЦИОНАЛНА** **БИБЛИОТЕКА** **CRNE GORE ĐURĐE** **CRNOJEVIC** ову биелоћу, оно племенито држање главе, а кад' би се и његов покрет живахан и грацијозан?

— Успни се на Аела, повиче дух, он ево пут боље, него ли икакво људско биће.

Милослава му се баца на угнута леђа; опази, да се дух опет успе у зрачне предјеле; коњ одјури. Пређе неисказаном брзином попут стријеле, пустару банестра и брула; за тим истом живошћу пјешчану раван, под копитима које пијесак се не чујаше, и не остављаше трага. Мјесец сакрио за часак црни облак, али то не сметаше, јер бијаху довољне очи Аелове, да расвијетле пут дивном свјетлошћу.

Гледати фантастични и тихи лет овог бјелца и дјевојке дугих и црних коса, блиједог изгледа, у бијелој као снијег одјећи — рекао би човјек, да су приказе, које миле између неба и земље. Са свим тим Милослава својом њежном бијелом ручицом пласкаше власати врат овог уљудног бјелца. А он хрзаше; не знађаше за мржњу, па ни накљност.

Једна ријека тецијаше, падајући штропотно у море. Аел лагано загази и заплива на другу обалу попут лабуда, а ни длаке не бијаше сквасио. Двије гадне жене, двије грдобе, којима никакво смртно створење не би могло одредити године —

толико бијаху оне старе —, праху на другој обали мртвачке покрове. Једна од њих промукло запита путницу, би ли јој помогла у испирању оних покова.

Прва брига Милослави бијаше, да побјеже, али Аел не хтједе ни корак напријед, већ је лагано на земљу спушти.

У забуни вађе се управ код *црних* праља, које се по мјесту тако, називаху; заврну рукаве и ожимаше тешку тканину. Ближња јој праља бијаше гигантске величине, огромне снаге, тако, да Милослави бијаше одвећ тешко обрћати и преврћати покрове, које она праше. Мало по мало снагом ослаби, али са свим тим не хукну. Старица се грохотно смијаше, на што Милослава задрхта.

Не допадале јој се, што се овим онаким створовима прохтијеваше уваљивати слабе створове, која им помагају у њиховим мрачним радњама, у ријечне студене воде.

С ове мисли пређе на другу сасвим различиту. Двије снажне ручетине осјети међу својима, које стално бијаху оног духа, послије чега радња јој не бијаше трудна.

У то мјесец расвијетли мјесто ње око и Милослава угледа, на своје велико **NACIONALNA BIBLIOTEKA** крај г покова испада не вода, већ дијаманти **CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ** у фици драгуљи.

— Узми их, завиче прва праља; заиста си их заслужила. А брижне руке одједном напунише лешове збуњене Милославе.

— Хвала, промрља духу; ето за Милорадов откуп.

Зачу „збогом“ духа попут хармоничног даха. Аелу се баца на рамена и отпутује; али он сад бијаше немиран и тешко касаше; скакаше пак тако, да јадна дјевојка од страха дрхташе. Одједном испрати је на једну птицу, и ћаше се згрувати, да птица не бијаше меко-поравњата и маховином, попут кадифе, зарасла.

Окрене се Аелу, кад' ал' он се се промијенио у сасвим друго но што бијаше; сасвим јој се обсјењеним очима другчијим приказа. Од коњске главе ето човјечија; наказа обличјем и величином. Мјесто оних веселих и свијетлих очи Аелових запремише мјесто очи разрооке и строге; уста разваљена и дуга не кријаху јаке и оштре зубове: оно грацијозно тијело, на којему се вијаше и лепршаше струна, преобрази се у тијело дебељасто, а клијенито, под којим се покрећаху двије криве ноге слабе и мале.

Наказни патуљак злостављаше јадницу.

Од страха зажмури. Мало за тим отвори очи и угледа патуљка гдје бјежи по пољани.

Несретник бијаше јој благо покрао! Како да спаси сад Милорада? што да ради? што јој се у мрклој ноћи догоди на оној пјешчаној равнини, насељеној мистеријозним и жалосним бићима без пратиоца, а да ни појма нема о мјесту, гдје се налази? дакле ју је дух преварио? И плакаше јадница... Али много не сумњаше. Уљудни хат, прави Аел, журно бану обичним својим мирним касом.

Повјерује му опет и баци му се на рамена, и драга животиња настави магични трк. Али, што она обећа разбојницима? чим да засити њихову ненаситост?... Све то њу гану, ушљед чега се за њеко вријеме онесвијести.

Хука, бука и смијех пробудише је из угодне летаргије. Она бијаше окружена људима наказних и дивљих губица — бијаху то разбојници.

Недалеко од њих подизаше се велика освијетљена кула. Срце јој шапуташе, да јој се у њој налази Милорад. Милослава их замоли, да је одведу пред старешином. На што један од њих одговори, да поглавице и њихов, пијући сву ноћ, има већу потребу од поглавца, него ли од уљудних комплиментата једне цуре. **CRNE GORE DURDE CRNOJEVIĆ** Ова је једна од оних повода тривијалне радости. Јадна Милослава! Нападну је једна јадница на коњу са свију страна. Аел се измигоња на што се она нађе сама самцата међу разбојницима, — створовима разоружаним и безобразним. Али је и овђе невидовна рука штићаше! Недалеко од ње нађе се старац племенит, а оштар. Рашћера опаке мучитеље дјевојкине, штитећи је отворено и смјести је на мјесту сигурном, а скривеном. Тек сјутри дан она изађе пред старешином, чији је поглед узнемири. Старац бијаше гадног погледа, ћуди лукаве, а нарави преоштре. Оикољаваху га одани му војници; неки јој бијаху сасвијем непознати; неки праве живине, а неки, рекао бих, знаваху и милосрђе и понос, сад неимаху ниједно. Сан их од бурета раздвоји, а тек се пробудише, наставише навикнуто. Сакупише се у једној пустој и меланхоличној дворани, које зидови бијаху скоро голи, осим што само један угао ресаше сноп оружја.

Јон, старешина, сједећи за једним арабескираним стржевим столом, на коме се налазаху коцке и један велики бокал вина, баца крвави поглед на дјевојку, ушљед којег се зацрвени.

— Носиш ли откуп?

Милорадова љубазница погне главу и ријечи не изустуи.

Старешина понови питање.

По наговору и гласу срца свога, склопи јадница руке у знак молбе.

А он се грохотом насмија.

— Што урадисте с Милорадом? водите ме к њему! гдје је? — гдје је?

— Вјеруј ми, сунцу се заиста не весели! — повиче старац са звјерском радошћу — теби се зар досадило мјесто, гдје се он налази. Него, шта да радиш с једним некорисним бићем? А ха! мало ће он још живјети!

Милослава му се баци пред ноге.

— Јеси ли луда! драга моја?? Сиједи власи не гањивају жалосне ријечи, а још мање суза.

А она се и на даље налазаше у простртом стању. Псовке, поруге и грдње не мимоилазаху је.

Кад одједном ускрсну у старчевој глави чудна мисао.

— Јеси ли сретна у коцкању?

— Ја не знам играти, јер ми туга раздире срце.

— А ја хоћу да играш. Зашта ли ти у што морамо играти? — У живот твој Милорада.

— Не, не, завика престављена.

Јон накостијеши бијеле обрве.

— Играћеш, да како не, или ћу наредити, да му овдје главу донесу.

Милослава се диже; ојуначи се, и ако се налазаше у очајању.

Старац узме коцке и неком равнодушношћу, који ју страхаше, баци их на столу, и не макну се ни да погледа који број показиваху.

Около стојећи се назирнуше и повикаше: десет!

Сад, дедер ти, рече Јон, хладнокрвно.

Милослава пружи руке да покупи коцке; али јој се очи замаглише, те пипаше дуго дрхтавом руком по столу, а да и не зна шта ради.

— Чуда! а ти имаш још лијепе очи, повиче јој старац са страшном иронијом. Дедер, сврши већ то; већ ми досади; уморих се чекајући.

Несретница захвати коцке, а рука јој се при захваћању оледи. Опетоваше се Јонови подругливи гласови, и све више безочнији тако, да њом завлада жалосна апатија. Бунцајући промијеша их и баци на столу.

Жалосна, блиједа, а подржавана оним старим, који јој се прије у невољи нађе, остаде нагнута на коцкаша укоченом опруженом руком.

Овога се пута старешина назирну. Она не разумијаше што се ради, нити чујаше што се говори.

Број дванаест звоњаше јој на ушима, а да и не знадијаше процијенити његов значај, а још мање схваћаше страшне клетве старога Јона. за псовке на по се свакојега од разбојника.

Када се освијести, нађе се у загрљају Милорадовом. Аел узе обојицу и одјури их. Море и брда свијетљаху магичном свјетлошћу, а изгледаше да и природа учествује бурном и велељепном весељу.

A. Dupin.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

С А Н.

У по ноћи сред покоја,
Кад се т'јело сном одмара —
У заносу душа моја
Анђеоске слике ствара...

А кроз прозор мјесец слуша,
И до звјезде звјезда гледа,
Ка' да желе, да им душа
Тешке јаде испов'једа.

Далеко ми поглед л'та,
Далеко ми миса' ид
Ал' је става обасута
Очи моје ништа не виде.

CRNE GORE ĐURĐE

Ја подижем вео тачни,
У мисли' се прошлост ниже:
Младост, ђна, — срећни дани, —
Голе сјенке, ништа више.

Сузе лете, срце лупа...
Преда ме је гробље н'јемо;
Ипак нога даље ступа,
Заман питам: куда ћемо?

Вратимо се! срце гд'ри —
Не дирај му мртве наде;
Напр'јед, напр'јед, — душа збори —
Тражит' прошлост — са мнош ајде!..“

И ја крочих корак само:
Гле, ено је, како с' смије!
Ах, пусти ме! — „Ајде амо!“ —
То је она: — „Није није!..“

Пођох даље... Опет стадох,
 Срце ми се већ умори;
 Огленух се, доље падох —
 Преда ме се прошлост створи!

То је она зв'језда сјајна,
 Тако мила, тако бајна;
 Ах, она је, она сама —
 Сунце моје срећних дана!

Видио сам њене очи,
 Како св'јетле у сред таме;
 У сред пуне тамне ноћи,
 Ка' на небу звјезде саме!...

И тај прамен косе њене,
 Што за собом слутње води;
 Ка' што зора сунце креће,
 Кад обоје исток роди.

Гле, как се уједиња мене,
 Гле, по духу како шаљер!
 Ја сам срећан, постиже ме,
 Ко то виче: даље, даље!...

А кад тамо огленух се —
 Све мртвачке виђох кости;
 Од стра' тренух и кроз сузе
 Гледах зору... — Ах, прошлости!...

Близак-Вазота.

РАЗГОВОР С ЋЕДОМ ВУКЦЕМ.

У средини села бијаше један брежуљак, обрасао разновр- нијем цвијећем и дрвећем; у подножју њега налазаше се пе- ћина. С јужне стране бијашу доста пространа врата, да чов- јек могаше лако ући; бијаше дуга пећина од прилике десет метара, а широка азар седам. Изгледаше унутра као да је сва мрком бојом обојена; на сјеверној страни при врху провиривахше једна мала рупа, кроз коју свјетлост улазаше.

Обично сваког љета скупљаху се сељани по ручку на одмор, јер се у њој дивно ћаше о'ладити — ниђе мухе немаше.

Једног дана, таман у неђељу, пођох у пећину, ће нађох много сељана, који прије мене о'вјеху дошли, сваки се распасео и наслонио, то исто и ја учиних. Док неко:

„Нека те, чух глас Ћеда Вукаца! Вукац и прије једном долази, ах, колико ви исприча! Ћасмо га три дана и три ноћи слушаћу, како лијепо исприча. Ћад од једном — врата се затис- коше, повикасмо: „Ево Ћеда“ и нађосмо му руку. Назва нам „Помага ви Бог! је ли ве што?“ — Има не — рекосмо — достина. Одма за њим уљеже његов унук, носећи поњавау, да се Ћед наслони. Пошто се наслони, довати шарени чибук, на коме бјеше фина рисанка (симсија) и закурњави. Ћеду бијаше 96 година; ама изгледаше да нема више од 50, само бјеше побие- јелио, бијељаше му се глава ка кућеља вуне; нешто виши бјеше од средњег раста.

У младини се побрајâ згодноћом и лијенијем владањем, а највише јунаштвом; у памет бијаше бистар, те ти жнаваше све казат', што је заста', ка' да бјеше писа'. До Ћеда се бјеше наслонио Симо Спасојев, велики шаљивчина и врагулија; увијек заметаше шалу. Окрене се Ћеду и рече:

„Прича ни што, старино.“

— „Ја не умијем — рече Ћед — с вама, пријеша' сам у дриги народ, а остао без своје парте.“

„Нијесмо ми горѝ од вас старијех — рече Симо.

— „Не но бољи — Ви сте млади и на снагу, а од моје парте малина су већ живи; ви имате, Богу вала, сваки начин,

пола'ше ви је живјет'; разлика је међу начином и људима старијема и данашњијема; ми ако не могасмо отрести турчину, за паре куповасмо оружје и чебеану; ниђе слободно овђен при граници турској не смијасмо заспат'; држасмо добре псе, без оружја ниђе не иђасмо: с оружјем лежијасмо, а под главом држасмо какву огруглу килу као клу'ко; чим нас ођаше уфатит' сан, глава пани са подглавача, па се одма отријежни, послушај лају ли пси. — Тако ти мизи спаваасмо, а ви, чоче, не можете без мекијех подглавача од вуне; псе вам држати не треба, а што неки држе бизине, то је бестилук, то држе они, који злу-радице и неоће земљу да преврђу, но им је милї лов, а од лова помоћи нема; с том помоћи ни бизине не може наранити.“

„Ја, ђедо, — рече Симо — свакога боље рачунам од нас сељака и чини ми се, ко ишта разумије, ови занат оставља, а они, што ништа не разумије, ради земљу. Ево имам петоро чељади и ваља ваше 1000. талијера, али, поред свега тога, вазда сам и гб. и бос, и гладан и жедан. дүх ми испаде радећи. Гледам неке по тијех пазара, нема стоје ни зуб да изрга, а стоје длани глатки ка саклетару. Гледају ли му ођело, река би, хиљадама тргује. Ја рачунам, милдим ово да је продат' и преселит' се у варош, да изијем и пендјем ово да је госпоцки; боље и тако, но што га изједох и потроших у качамак. Ма слушај, ђеде, аманта ти: —

CRNOJEVIĆ

„Једну вече замркох с пет шест друга у једну крчму. Сваки имаше леба у торбицу; узесмо по један плитки пљатић чорбе и по два дробљења мяса, те присмочисмо оно мало цркавице, могах пет онаквијех пљатића изјест', да не штедијах; ту ти вођисмо. Сјутра-дан у јутро даде ни по један виџан каве, могаше стат' то све у кору од желуда (жира.) Питасмо кад кренусмо: колико дугујемо? крчмарица одговори: „Ви сте слабо трошили, нема ништа — по ванцику на друга.“ Ми слегосмо врат у рамена и платисмо, а мога' бих ви се заклет', да то по патакун није ваљало, оно мало празне чорбине, ма давно се рекло „грацка јуха тоболац опуха“. Ту сам ја видио, е свак скубе од сељака.

„Не бестијај, Симо, рече ђед, — варошани су љуцко сито, које народ просијаје; ја се бојим, да не останеш у мекиње, па у мјесто финога живљења и глаткијех длана, да не будеш хамал и носиш по сто кила за патакун, а жена воду, а ђеца да скачу гола и боса и да куне гној по брављему пазару, да продају матару по за солад. Јеси ли гледа таквијех?“

Симо се замислио, а Ђед настави: „Ја не рачунам, да је лак занат ономе, што узима за ковак шестицу; то је свијецки измећар, који никад није миран и задовољан; чим ко преко прага, он одма на ноге. — Тешко ти је та леб мучити! Можеш знати како ти је, кад ти ко на ковак дође, како си сметнут око њега са цијелом фамељом; другу вече није ти жа, да иде дома, па да ти је женин брат, а крчмару ти је и на Божић тако; никад задовољан; кад нико не би дошао, иједак је, јер оће, да од главнице вечера. Слободног живота нема ка на село. Ко има на своје да ради, та' ти ради колико може: кад га је воља почине, а у вече лијепо без стречања вечера, па се распаше, наслони, узме сисију, па ражћета; ако је зима, наложи без жалбе, леже кад га је воља, диже се кад га је воља. Ја не рачунам за добра чојка онога, који би своје мјесто помрзео и оставио, разумијеш ли Симо?

— „Смео си ме, Ђеде, — рече Симо — кад каза за оне, што носе по сто кила за патакун; вазда, кад сам га видио, длаке су ми се најезиле, дивна ли је смрт при онакву живљењу! Али је прекрваво и ово наше живљење; више година ради све прољеће, да нема кад чојак ни обривати се, па љетњи жаропек пои све ка чајничкој роти се ни зрно, но се теке одери, а варошани затривају се по леба.“

„Што због тога, једак одговори му Ђед — кад је слаба година, мало се и троши и тргује; заборавају се све при вечери. Не гледај на оне велике трговце, те могу поднијет', и у нас има живијех људи: ако му не роде прољетни усјеви, родиће воће, или зимњи усјеви, или људи имају стоку, продаће од ње, па се презимит' честито.“

„Ја сам мислио, кад бих предига' у варош — рече Симо — имају близу неки млини бих се погодио да их чувам; ту бих се нада' да бих вадио кору леба.“

„Док си млад, би се нешто помога' — одговори му Ђед — али и ту би врат искривио, гледајући с вратâ, кад ће ко донијет' да меље; кад би ти дошла каква млада, онда би да тресеш кашу, да пресукујеш брке, уз то не би гледа младој да узмеш ујам потпуно, те и ако би то старе измиривале, мора би панут у гријех; ја не видјех, да стече млинар, но избаци све то из главе, па ради — имаш ће, фала Богу; не уздај се у лакардију, но у право срце и у свој труд. Плети, Симо, kotaц, ће ти га је плео отац. Прије сам ти река, као што смо били ми.“

„Немо', Ђеде, тако, душе ти! како ћемо бити правији, но што смо — рече Симо.“

„Остави, Симо, вашу правицу — рече Ђед — у моје доба што год људи уговараху, ни карту не писаху, ни сједоке не купљаху; јер им не требаше: људи бјеху вјерни, држаху се својијех ријечи. Моје ми душе, зајма' сам чојку по сто талијера, а сѐм сам га молио и по три пута, да никоме не каже. А ви данас зашто драго карту пишете, купите сједоке и таксе мећете, бојите се крађе.“

„И ви сте, Ђедо, више гледали, да што украдете, но да воћку посадите“ — одговори Симо. „Ми нијесмо — рече Ђед — крали један другога, но преко границе у турско', кад нијесмо могли видећи. онда смо кривући, ко не крадијаше, он ништа не вољаше.“ Тада ће Јово Перов рећи: „Остави, Симо, не препири се са Ђедом, бољи су његови разлози.“

Јово бијаше уредан и ваљан сељак, нигда се у лакардију не упушташе, но вазда бјеше озбиљан и Ђеду ће рећи: „Мило би ни, Ђеде, било, да ни причаш што о твојој парти, какав је ко био. Ја сам за пок. Мусу чуја', да је био слаб, ма што ће се: нијесу сви прсти на руку једнаки.“

Ха, ха, ха, насмија се Ђед — ево ћу ви Мусу фалити, али ћу ви право казати — Муса бјеше у сваку брацку ствар погодан и не бјеше **CRNOGORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ** аше чојак доћи у кућу; труђаше се, да му ве вијесте, а за јунаштво рекоше му људи у првину слабије, а не бјеше преслаб, но пошто ријеч утече за чојка, на чојку била је измијенит.

А причаћу ви за то: кад ми покојни отац пође у Котор, купи ми цијев и табан, а у Подгорицу код Ризмана циганина направи ми пушку; лијена бјеше, никад ме не вараше, гађаше ка' стријела и купи ми ћесе нове. Пошто би се ја наоружа, не чињаше ми се море до кољена. Тијех дана дође Лазар Васиљев са Цетиња, бјеше служио св. Петра, слава му и милост, кулук се зваху ти људи, те га службаху; они бјеху главари, да суде и да слушају, што 'ноћях да ви речем: окупили се сељани, да се с њим виде и да им што прича. Ту исту вече нареди, да се окупе оближњи до 150 војника, да ударе на Грбавце, да из њих Турке ишћерају. Одмах момчад на тајно учињеше глас један другоме, послаше Голубу Пуранову, да доведе једно 20 друга, који доведе и 30, скупи се војника до 150 у Попов-дô. Ја ти немах у ћесу фишека, а од прије бјеше обичај, кад момче с новом пушком најприје дође на скуп, да му свак даде по фишек, а ако нема мора да зајма, да га да: фишек по фишек напуних и њедра, а камо ли ћесе. Пред во-

ром се уредисмо око села; (Грбавца) ударисмо им, те им стоку плијенисмо, неколицину посјекосмо, а куће им опалисмо. Све их у Морачу 'ћасмо удавит', да их не скапулаше Пиранићи с оне стране воде и зецки Турци од Фирен — главице. Видио сам очима, кад Радоје Ђуканов рече: „Гледајте ми онога у Фистав, те гази Морачу најпрви,“ чим пушка плану, разлепуши се ка галеб, понесе га вода, а они који за њим газашу, вратише се. Јадни Муса поље ни да примириса, ближњи рођаци на њега сваке јаде, говорећи му: нашли га јади у што очи узе! кад свако пође наприје, како мога остат?! Он се брањаше јадов, зборећи, да га је нешто у дроб забољело. Радоје на њега сваке јаде: „А што смо ти се за пусту пушку удужевали, на њу ти жене лагале,“ — не даваше му Божијега лијека. Он се обећаје, да ће се поправити у први бој.

А да поправља ли се послје — запита Радоје.

„Поправља, за то ћу ви казат', одговори ђед: иза тога не би дуго, Лазар и Симо Васиљев скупише цијелу нахију, да ударе на Доње Кокоте. Окупи се војска у Фармаке, наредише неколико стржевих штица, које свакица пробит' не могаше: по два да носе штицу, а иза сваке двојица да гађу. Разредисше војску; једна половина Лазар Вуков, Никола Радов, Лако Радусин и Мило Пекаин, — одведоше војску на сјеверну страну села, док друга половина Радоје Вуков, Голуб Мићунов и Петар Сиванов, да замину селу, од југа да ударе, да чувају газове на Морачу од зетскијех Турака; трећи дио оста код Вука Симонова, Ђетка Станова и Ђура Миркова, да ударе најпрви преко Ситнице на Доње Кокоте.

Да ви не дуљим, — како уговорисмо, тако учинисмо у прекршај: плијенисмо, опалисмо и примисмо село. Иђах да ви за Мусу кажем: у најпрве момке допа' је при кули Муја Селимова, у којој бјеше највећа јарка од Турака и посјече Турчина. Од тада, синко, није Турчин вјеша' вериге ни у Доње Кокоте, ни у Грбавце, има од тада преко 70 година.

Вићи који ће је сунце, рече Лазо Марков, е се ђед задио за старе.

Ођен ћемо омркнути' — рече Симо: док бјех млађи, бјеше ми мило слушат', да се за старе прича; мишљах и ја, да ћу бити бољи, сад виђу који сам чојак, па за старе мање запитујем.

Још се не зна, који си човјек, одговори ђед, ево ја висим објема ногама у гроб, па овако стар бих мога' ружно учињет', а ти си још момак, можеш, ако ћеш, лијепо, имаш добар ко-

себе не познајеш, но мислиш, е се сад не може бољи бити, но си ти. И сад и вазда је труд помага'. без њега нико ништа добио није. Труди се, па ће ваљат' теби или твојме потомству.“

„Не треба знање мимо имање, нако да чојак вене,“ опет ће Симо рећи.

А како би се стекло имање без знања?! — упита Ђед.

Пошто му нико не одговори ништа, узе штипавице из рбије, изрга симсију и напуњајући је, рече:

Ми се овђе запричали и закутарали о староме вакту, а не гледамо сушито бисмо кућу помогли. Многи ће ми рећи: чудна ћућоглавца од овога старога, сметен је, барабар ка' брав. Па, ваистину Божју, има би и право. Сунце је већ давно прева-лило, а ја браве пуштио, те онако сами стрцају не знам ни кудије, нако их нађем на самотух. Напали симсију, огрне струку, окрене се момчадима, па им рече:

„Опростите ми, момчади, и не замјерите моме бестилуку. Ја онако, теке мило ми је, да пребачим коју с млађаријом, на коју је сва снага и узданица била, а ми смо наше бадњаке прегорели; остали смо ви, као група кладина на пепељак, те већ не ваљамо Богу ни народу. Гадите и мучите се, али па-метније од нас, ере ако дочекате наше секање и муке, прије вас муња осмудика и збогом те се!“

Ајде збогом, добри старина, од овђе остали, испратише га, а сами осташе, те поведоше разговор о јунаштву и чојству нашег Вукца.

Јоко Т. Вукчевић.

* * *

О како чујем из срца чиста
Ватрен откуцај кад силно бије,
И гледам пламен што муњом блиста,
Из твога ока да живот згрије....

На твоје лице пољубце ројим,
На мили поглед срдашце гријем;
Заносим душу уздахом твојим —
Мирисом рајским што страсно пијем...

И кад ми твоје очице угле —
Свјетлом текањом страсти медене:
Да се не изгорим од тебе б'јеле,
Да опет буду које од мене!

Јер нашто љубав, кад срце гори?
Боље га гасит' да се не пати;
Не може пеп'о огањ да створи —
Угарак може пламена дати!...

Новица Ј. Николић.

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ ЈУНАЧКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ

Бој Пиперски с Тахир-пашом.

Књигу пише Скадарски Везире,
А шаље је у Стамболу граду,
А на руке Цару честитоме:
„О Султане, огријано сунце!
Мене многе даве досадише,
Од простране земље Арбаније,
И од Спужа и од Подгорице.
Туже Турци на племе Пипере,
Да им љуто они досадише,
Робња дају, сече главе,
И ћерају коње и волове,
Разваљују дворе и стамборе,
Но ми побљва војске велике,
Да ударим на племе Пипере,
Да раскопам ајдучко гњијездо!“
Кад Султана књига допанула,
И видио књига што му пише,
Он дозива пашу Тахир-пашу:
„Тахир-пашо, моја вјерна слуго!
Хајде, слуго, Скадру бијеломе,
Собом узми војске неколико,
И цијелу земљу Арбанију,
И удари на Пипере тврде,
И раскопај ајдучко гњијездо —
Све пороби мало и велико,
А попали огњем свеколико...“
Тад се паша са Стамбола крену;
Собом узе неколико војске,
Увезе се мору дебеломе, —
А извезе Скадру бијеломе;
Ту окупи Арбанију љуту,
Па отиде варош Подгорици,
На Дољане с војском починуо,
Па отолен ситну књигу пише,
А шаље је у кршне Пипере,
А на руке попу Вукосаву:
„Вукосаве, попе од Пипера,

Пошљи мене арач од Пипера,
 Тежак арач од седам година,
 Уз араче осам ђевојака,
 Уз ђевојке дванајест таоца,
 Све таоце које тебе пишем:
 Од Рогама два Рогамовића,
 Од Дедана два Дедановића
 Од Племсића до два Пилетића
 Од јакога браства Вукчевића,
 Сва четири брата Тошковића,
 И твојега попа Милутина,
 И дијете Мрчорицу Пеја,
 Јер цареву пѐро изговара;
 Ако ли ми то послати нећеш,
 Ја ћу силну војску окренути,
 На Пипере с војском ударити
 И тебе ћу жива уватити
 И веље ти муке ударити.“
 А кад књига у Пипере дође,
 Књига попа Вукосава нађе;
 Кад је попе књигу проучио,
 И кад виђе књига што му пише —
 Бога ми му мила не бијаше,
 Али друшће бити не могаше.
 Но је Вукосав сачео,
 И узима бистра дефердара,
 И изиде на Бјелоглав равни,
 Ту опали бистра дефердара.
 На вику се скупише Пипери,
 Тад им попе књигу проучио,
 И такву је ријеч говорио:
 „Сад што ћемо, моја браћо драга?
 Сад што ћемо од овога врага?!“
 Неки веле: да му арач дамо;
 Неки веле: да га и не дамо.
 Таман они у ријечи били,
 Док ево ти Мрчарица Пејо,
 И дијете попов Милутине,
 Пиперима помоћ натурише,
 Они њима здравље приватише,
 И ситну им књигу кажеваше,
 Која их је скоро допанула.
 Но што рече Мрчарица Пејо:
 „О Пипери, моја браћо драга,
 Што ви паша за араче пише, —
 Имате га даћете га турцим;
 Што ви паша за таоце пише, —
 Имате их, даћете их турцим,
 Ја ћу први пред таоце поћи;
 Што ви паша за ђевојке пише —

То ј од људи завор и срамота,
 А од Бога велика грехота;
 Но ако ћет' мене послушати,
 Да пишемо лист књиге бијеле,
 Шиљимо је паши на Дољане —
 Не дамо му нишата до камена.“
 Пипери му ријеч пофермаше,
 Вукосаву попу говорише:

„Пиши, попе, паши на Дољане,
 Не дамо му ништа до камена,
 Да се бије у оба рамена,
 Па нек удри кад је њему драго.“
 А кад попе саслуша Пипере,
 Он довати дивит и артију,
 Ситну књигу на кољено шара,
 И у књигу паши изговара:

„Тахир пашо, царев серашћере!
 И ако си с' цару захвалио,
 Да ћеш наше племе погазити,
 Од Пипера арач покупити,
 Зато си се, пашо, препарио.

Што си мене у књигу дозорио —
 Не дамо ти нишата до камена,
 Да се бијеш у оба рамена,
 Па ти удри кад је тебе драго.
 Вазда смо те кадри дочекали.
 Књигу свио, печат пошарио.

Па под књигу књигоношу нађе,
 Књига паши на Дољане дође,
 А кад паша књигу проучио —
 Хитро паша на ноге скочио,
 Па у војску пуштио телале:
 Ко је коњик — притежи колане;
 Ко је пјешак — притежи опанке,
 Јере ћемо сјутра на Пипере!
 А кад самну (sic = свану) и огрија сунце,
 Тад се паша са Дољана крену —
 Ударише бубњи и свирале,
 Стаде јака горе и планине,
 Но Пипери соколови сиви,
 Они своје робље окупеше,
 Одведоше горе у планине,
 И они се браћа окупеше,
 На Стијену пред бијелу цркву,
 Ту се они Богу помолише,
 И часнијем крстом прекрстише,
 Па с' у бјелу цркву затворише,
 У крваву кулу Тошковића,
 И ту тврде шанце поградеше;
 А кад турци пошли са Дољана,

На Златицу воду пријеђоше,
 На Рогаме село ударише,
 И Рогаме село изгореше,
 И на Баће село ударише,
 И ту село мало изгореше,
 Изгореше ватром попалише;
 На Племиће село ударише,
 И Племиће село опалише;
 На Стијену село ударише,
 И Стијену село изгореше —
 Све до б'јеле куле Тошковића,
 На кулу су турци насрнули,
 Но се момци из затвора бране:
 Сипљу огањ на свакоју страну,
 Око себе обалују турке,
 Ма на срну љута арбанија,
 Панесоше сламу и сијено,
 Око б'јеле куле нанијеше,
 Запалише са четири стране;
 Кад се момци на муку виђоше,
 Од куле су врата отворили,
 За оштра се гвозђа доватили,
 Понајпрви Мрчарица Пејо
 Па у турци плећа обратише,
 Ту је паша добра срећа била,
 Тек им турци плећа обратише,
 Побјегоше главом без обзира,
 Док на богаз турке наћераше,
 На високе Ордује стијене —
 Скачу турци хиљаду лаката
 Низ широку дрезгу наћераше,
 Док дођоше на воду морачу,
 Доста њима глава посјекоше,
 И доста им хата уграбише.
 А кад мосту на Златицу били —
 Пуче једна пушка од турака,
 Те погоди попов Милутина,
 По сред паса укиде га с гласа;
 А кад мосту на Ђуприју били —
 Пуче друга пушка од турака,
 Те погоди Мрчарицу Пеја,
 У кофије међу очи двије
 Паде Пејо у воду Морачу,
 А то виђе паша Тџхир паша,
 Па наћера коња од мегдана,
 У ћера га у воду Морачу,
 Не би ли му Бог и срећа дала,
 Да би Пеју окинуо главу. —
 Но пиперске пушке запуцаше,
 Те ми пашу згодно погодише —

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Задријема паша низ дорина,
 Те он паде у воду Морачу...
 Морача га вода занијела,
 У сиње га море понијела,
 И на томе боја раздвојише,
 Ту Пипери мегдан задобеше
 И с турака шићар покупише:
 Доста блага руха и оружја,
 И крајини образ освјетлише,
 Кб што су се вазда научили.

Приближежио : Михаил Милићев Вукотић.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Росна, росна кошутице,
 Ће си ми се оросила? —
 — Тамо доље у ливаде,
 Чудно чудо гледајући,
 Ће брат секу провајати,
 Дуби, дуго, дуго ваје,
 Сестра брата кунирала,
 Дуса га га не додрла;
 Дусе ли се додрла,
 Под њим чеда не ирала,
 Ако чеда и имала,
 Да Бог да га не подигла;
 Ако ли га и подигла,
 На војску га не спрамала;
 Ако ли би отишао,
 Са војске јој не дошао,
 Дружина му доходила,
 И коња му доводила,
 И на коњу бојно седло,
 И о седлу мач и пушка,
 А о пушци десна рука,
 А на руци рукавица,
 Сваком свилом навезена
 Али црном понајвише,
 Да су мајци црни данци
 А сестрици годиница.

II.

Пошетале, јадо, Бањанке Ђевојке,
 Покрај бање, јадо, покрај воде ладне;
 Па су собом, јадо, биле говориле:
 Да нам даду, јадо, бању саградити,

Да нам даду, јадо, као што не даду,
 А у бањи, јадо, цв'јеће посадити,
 А на цв'јеће, јадо, момке побирати, —
 Ја бих знала, јадо, кога бих изабрала:
 Варошана, јадо, не бих ни једнога —
 Што имаше, јадо, све за дуван даше;
 Што стекоше, јадо, у каву попише.

III.

Марко коси за гором ливаду,
 Једна коса коси три откоса.
 Гледала га са града ђевојка:
 Виђи, мајко, доброга јунака,
 Једном косом коси три откоса.
 — Шћери моја, би ли га узела?
 — Ја бих, мајко, па да бих умрла.

IV.

Сабах зора — а ја још код двора,
 Ићиндија — а ја у лов побох,
 Ја по брдо — а сунце по брдо,
 Кад за брдом зелена ливада
 На ливади порасла топола,
 Под тополем заспала ђевојка,
 Под NACIONALNA BIBLIOTEKA
 А у крило тига препелица,
 А у крило шарено јеленче
 — Дура, доро, доброга шипара!
 Теби, доро, снопак ђетовина,
 Мом соколу тица препелица,
 Хрту моме шарено јеленче,
 Мени, доро, лијепа ђевојка.

V.

О ђевојко рођена,
 Б'јела лица румена!
 Немој љубит мене,
 Немој губит' себе,
 Е сам јадан јунак
 Из земље далеке;
 Ја ћу путовати,
 А ти ћеш остати;
 Ја ћу боловати,
 А ти нећеш знати;
 Ја ћу умријети,
 А ти нећеш чути;
 А кад будеш чула,
 До мог гроба дођи,
 Свијећу ми пали:
 Свем свијету јави;
 Ђе ти лежи драги.

VI.

Богдан сади виноград,
 Сузом лозу залива.
 Отуд иде Милена:
 Бабо, бабо, што плачеш?
 — Шћери моја, Милена,
 Имам шћери те девет
 И десета Милена;
 Бабо нема синова, —
 Војска креће на војну.
 Шћери моја, Милена,
 Спреси рухо јуначко.
 Оштру сабљу припаши,
 Врана коња узјаши,
 Бабо ће те сјетоват':
 Да не идеш најзадња,
 Но да идеш најпрва. —
 Милена га послуша,
 Па у војску похита,
 И три главе посјекла —
 Вођ је дивно дарова,
 Дарова јој ћемера.

VI.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNI GORE
 ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Дрјема ми се спавала мајко,
 — Спала, шћери, не дигнула главе,
 Кратка ти је душа и нова била.
 — Синоћ ми је драгје сонми
 И велики зулум учинио —
 Прогонио срчу на прозору.

VIII.

Овце чува младо момче,
 Поред њега зор-ђевојче.
 — О, тако ти, младо момче,
 Поврни ми б'јеле овце,
 Ја ћу теби малу јагњад,
 Да заједно пландујемо,
 Да заједно уживамо.

IX.

О ђевојко, лијепа ђевојко!
 За јаде се лијепа родила,
 И синоћ је с тебе кавга била:
 Сагореше два нова дућана,
 У дућану два млада бећара —
 Бећар Марко и бећар Маринко;
 Марка жали и отац и мајка,
 А Маринка из села ђевојка.

X.

С вечер сјела сјајна мјесечина,
 Обасјала зелену ливаду;
 На ливади просута јалија,
 На јалији Јово и Марија.
 Јово пође у нову чаршију,
 Да он тражи књигу громовника.
 Јово виђе, што му књига пише:
 Један гријех — скудити ђевојку,
 Други гријех — рећи, што јој није,
 Трећи гријех — обљубит' ђевојку,
 Обљубит' је, па је оставити.

XI.

Мајка кара Каримана:
 Каримане, мајчин сине,
 Ђе си био, не одио?! —
 Код попа сам долазио,
 Кад у попа три ђевојке:
 Једној име Ружичица,
 Другој име Миличица,
 Трећој име Сандалале —
 Сандалале, ране моје!
 Кад одоше за црквицу,
 Сандалале с оцем оде,
 Сандалале, ране моје!
 Кад одоше лијегати,
 Ружичица с оцем оде,
 Миличица с мајком оде,
 Сандалале с братом оде —
 Сандалале, ране моје!

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE
 CRNOJEVIĆ

XII.

Два бумбула сву ноћ прицјеваше
 На чардаку на ђевојачкоме,
 У Мостару граду бијеломе.
 Питају их мостарске ђевојке:
 О, тако ви, два бумбула млада,
 Ја л' сте браћа, ја л' сте братучеди?
 — О, тако ни, мостарске ђевојке,
 Ни смо браћа, ни смо братучеди,
 Но два друга из зелена дуга,
 Имали смо и трећега друга,
 Па се момак скоро оженио.

XIII.

Вишња гора род родила,
 Од рода се саломила,

Вишњу нема ко да бере,
Само момче и ђевојче,
Стиће момче, но ђевојче,
Испод стида момче рече;
Дај, ђевојко једно око.
— Мучи, момче, залудио,
Докле мајка за град зађе,
Биће твоја оба ока,
Оба ока и ђевојка.

XIV.

- О ђевојко, ђе си руже брала?
— Младо момче, ја у твоје башче.
— О ђевојко, да сам те видио.
— Младо момче, шта би учинио?
— О ђевојко, бих те пољубио.
— Младо момче, па што би ми било?
— О ђевојко, карала те мајка?

XV.

О јаблане подигни ми крање,
Да проведем коња крање тоге,
И ја једно брата да ђевојка,
Ни од пушке ни од оштра кожа,
Но од зуба лијепе ђевојке.

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Из збирке: **Андрејскога.**

ЗАБАВНЕ ДОМАЋЕ ИГРЕ

(из *Крима.*)

О п е т ф а н т и .

Игра „фанти“ може да се игра на врло много начина — мање или више занимљивих и смијешних. Из многобројних фигура споменућу само најзанимљивије :

1. — *Кретање шањира.* Сви играчи сједну за сто и метну по сриједи тањир. — Свако лице изабере по једног од познатих пјесника: Пушкина, Лермонтова и др., и игра се почиње. Старешина почиње врћети тањир и декламује нешто из којег од поменутих пјесника, па онај, који је изабрао тог пјесника, устаје и мора нешто друго декламовати, што хоће. Игра се дужи уз најљепши звук бираних пјесмица, или изрека. — Лице, које не умије да изговори дотично, даје залогу — фант — и лишаје се прве фигуре. —

2. — *Вјежба брзо говориши.* — Играчи посиједају у круг, а старешина измисли какву реченицу и говори: Господо! ко најбрже изговори али правилно, реченицу: н. пр. „паде капља класа“, тај заслужује похвалу:

— Лица по реду говоре, што најбрже могу — и оно лице, које се смете, даје залогу. — Игра се дужи, док се сви играчи не изреде. — Старешина треба да бира трудне задаће, као „плете Петар право плот, са три прута по три пут“; или: „старе бабе у боб врачале“ и много других.

Пошто сви играчи дадну по једну залогу, онда се старешини даде помоћник, и кривци се подвргавају казни. Казна може да буде различна, што зависи: од друштва и круга, у ком се налази старешина. — Као најприличније казне могу да буду: декламовање гласно и разговјетно; пјевање „solo“; одгонетат загонетку; испричат анегдот; рећи неколико поучних изрека; испричат смијешни догађај из свог живота и т. д. и т. д.

Немило признање.

Сви играчи посиједају за повећим столом. Старешина игре узима два „маца“ карата (на којима се игра) и поступи овако:

Један „мац“ карата раздијели свим играчима око стола, а други „мац“ узме сам. Карте потоњег „маца“ раздијели по столу тако, да изгледају као повећи круг, или репови. Играчи, који су сад добили по два или више карата од прве „зале“, ћуте и држе их у рукама. — Карте, разређене по столу, морају лежат наопако, да играчи не могу дознат назвање потоњих. — Старешина, пошто је све разредио, устане и узима карту, коју жели, са стола погледа је (на пр. ђевојку од мача) и говори: „играч, у којег је оваква карта, (преврћући на ђо) чак пољуби свог сусједа у челу. Играч погледа своје карте и онај који имао дотичну — мора да врши речено. По некад играч говори: „о кога је десетица од крста, сигурно љуби Илију или Машу“ и др. После тога устане, поклони се и објасни се своме сусједу у љубави и др. Некад старешина задаје разна питања, предлаже пјевање, задаје загонетке и др. шаљиве досјетке. Игра бива врло занимљива, само кад су играчи вјешти, слободни и кад је старешина досјетљив.

Преписка (кореспонденција).

Играчи посиједају око стола. Старешина приреди много комадића хартије и неколико оловака (лаписа) и све то метне међу играче. Пошто је то готово, онда узме лист хартије и у моли играче: да сваки запише своје презиме и варош у којој живи, т. ј. адресе. Буде ли и то готово „адресна књига“ метне се на сто и игра почиње: Играчи узимају по комадић хартије и оловку, погледају у „адресној књизи“ и сваки изабере оно лице, са којим жели водит преписку и почиње му писати у кратко оно, што жели. Написавши, но без пишчева подписа — адресира га и опушта у ковчежић. Старешина, који за врије писања гледа за поредком, скупи пошту, промијеша писма и раздаје адресантима. — Потоњи читају добивена но без имена писма и почињу се домишљати: „ко му је оно писао“ — Зауоставили се на једно лице, то јој почне на писмо да одговара онако, како осјећа (на пр. „обожajem, љубим, презирем, ви сте глупи и т. д.) и пошто напише писмо адресира и баца у ковчежић. Старешина, прије него писмо прочита, говори: (на пр. Олги) „А, тако ти водиш преписку кријући од мене? Добро... Све ћу сад прочитат пред овом господом, нек знаду какву имам љубазницу. Он почиње читати: „Љубим вас и обожajem врло. Немој те ме заборавити! „Буди вјерна себи!“

Ето видите ли, каква је моја Олга — почела је љубавна да добија и т. д. Старешина, прочитавши писмо, мало примјећује и даде га дотичноме. Лица кад добију одговор на писма, пишу опет и тако се преписка дужи уз највећи смијех и шалу. — У писмима се пише све оно, што писац осјећа к своме пријатељу — пријатног и непријатног. Дешава се по некад, да писац писма метне у дну своје име (ако види да жели његова пријатељица) и предаје писмо. —

Што се игре тиче, то, може се рећи: да је шаљива и да се радо прима и у већим круговима.

Јалши.

И. Калуђеровић — Сарап.

Н А Р О Д Н Е З А Г О Н Е Т К Е.

Пружила се греда од цара до краља, у њој нема ни жиле, ни пања. (Сунчани зрак.)

На два пања сто ковача кују, један другог ни мало не чују. (Трепавица.)

Од малог сам прста тањи, с дана у дан бивам све мањи. (Лапис.)

Бјела сјела на сред села, сама себи своје срце јела. (Свијећа воштаница.)

Два смо брата близанци, и у свему једнаци: по дан и ноћ другујемо, један другог не видимо. (Очи.)

Мање од мака, а диже јунака. (Пуж.)

Два се брата вједно брину, вједно се и жљубише. (Очи.)

Зелен зека на зеленом коњу јаше, зелена му капа до ушију клапа. (Клас од руметина.)

Ко цијелог сина вјека путује, а од куће не излази. (Пуж или корњача.)

Грбава кобила све поље побила. (Очи.)

Тијело ми дрвено, а срце ми камено. (Лапис.)

Створише ме од чега Бог Адама; свакога нахраних, свакога напојих, а кад умријех — ни Богу душу, ни земљи тијело. (Лонац.)

Сада нека шапће, послѣје све казаће. (Сат.)

Пун тор оваца, свима име знам а броја не знам.

Четири брата једну капу носе. (Точкиви на кола.)

Што живо роди мртво, а мртво живо. (Кокоска, јаје и пипле.)

Глава без мозга, носа и очију. (Глава од цукра.)

Пођох пут у безпут, нађох штап нерезат, ни у руке узимат, рече Бог: остав' то, то је мој потребач. (Змија.)

Брдом иде — вук није, рог има — во није, самар носи — коњ није. (Пуж.)

Које је море најшире а најплиће. (Роса.)

Ко се никад свога вијека загрјјати не да. (Лед.)

Без ивера на воду ћуприја. (Лед.)

Сав свијет обукох, а сам остах гб. (Игла.)

Расла честа шумица, под шумицом пољана, под пољаном пећине, под пећине клисура, под клисуром костур град и у граду господар. (Коса, чело, очи, нос, зуби и језик.)

Пуна стаја вока, волови су црвени, рогови им зелени, а стаја им црна (броћ.)

Приближежио: **В. Л. Ј.**

Н А Р О Д Н Е П О С Л О В И Ц Е.

(Скупљене по Црној Гори по азб. реду.)

Стари вук — пасја маскара.
 Сам пао, сам се убио.
 Стари вук једним зубом вјештије може, него млади са свијема.
 Све се мучи, да што згучи.
 Свезаше лик за опуту.
 Срдиту попу празни бисаци.
 Сит гладну не разумије.
 Судбина јарац.
 Свака сила за времена, а невоља редом иде.
 Свак ће своју чашу попити.
 С пода би му мед лизао.
 Сва се Босна на Алију спрема, а Алија ни хабера нема.
 Сачувај те, Боже, од трула моста и подругљива госта.
 Све ти здраво, а очи ти побијелеле!
 С туђег хата посред блата.
 Тешко каши, чекајући туђе млијеко.
 Тешко гладном на вагану празном.
 Тешко сабљи у нејакој руци.
 Тешко вуку, не једући меса.
 Тешко ватри од љесковог грања.
 Тешко овци с вуком на врату.
 Тешко злату на ваљаву врату.
 Тешко капи на шогавој глави.
 Тешко оружју у слабом снају.
 Таман јела поред бора.
 Тешко томе, коме се даје.
 Тешко томе, ко што дома нема.
 Тешко у злу добро чекајући.
 То је просо из једне вреће.
 Тешко роду, кад дође на злу броду.
 Туђе никад своје.
 Тешко самцу на ваганцу.
 Тешко оном, коме кућа изнутра гори.
 Тешко јунаку са женама пијући.
 Та чизма није на ту ногу.
 Твоја чаша, а твоја молитва.
 Тешко волу с кравом једући,
 Тешко у злу добро чекајући, а без добра у злу старајући.
 То је пета, која смета.
 Триста без попа ништа.
 Топ пуче, барјам прође.
 Туђе ије, своје веже.
 То су ћулави с рукавима (за лаж).
 Туђа рука свраба не чеше.
 Тежак ми је, као да га носим на врату.
 Туђа коза пуна лоја.
 Туци му мјесто, ће сједи.

NACIJONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE

ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Тешко је паре извадити из туђег џепа.
 Треба сигурати па орати.
 Туђу земљу хвали, у њој се не кани.
 Перајући лисицу, исћераћеш вука.
 Пера га силом, као тикву у воду.
 У зубима би га носио.
 Умро ти онај, над ким немаш кад поћи.
 Усићио се, као коњ на сијавици.
 У кам зло удрило!
 Умије с једне полице два лика смаћи.
 Уложио, као главом у врећу.
 У ћоравој земљи и слијени коњи пролазе.
 Ударила лима на лиму.
 Ура пићу цијени.
 У невакат се не иде ни у цркву.
 У које опанке дошао, у те и пошао.
 У богата влаха скупа је шеница.
 Уста балају, а паре посао оправљају.
 У сиромаша на част, у богатога на глас.
 Ушао му је црв у главу.
 Умијешао се, као туцањ у ожице.
 Узда се у њега, као у празну пуцу.
 Ум за море, а смрт за врат.
 Црне руке — брзина цагача.
 Чини штети прекаду.
 Чула за рогушту.
 Чету купи, којој нека нема, сва диле која кој' памети нема.
 Чија сила, тога моћ.
 Чист конат, дуга љубав.
 Чун пун без хајера.
 Чести првичи губе стиму.
 Чије овце, тога и планина.
 Чист, као ждријебе из хана (од дуга).
 Што је од чега пало.
 Што ће благо, кад остане пусто?

Приближежио: А. Ј., учитељ

НАРОДНЕ ПРИЧЕ

Хоџин ваз.¹⁾

(Српска народна приповијешка)

Било неки Турчин у Стамболу и није ништа радио, него чега год би се дочеп'о, укр'о би, а имаћаше јединца сина, врло поштена и честита. Свако пет ваката у 24 сахата, иш'о би му овај син у џамију, те би се непрестано онђе Богу молио.

¹⁾ Проповијед.

Једног петка држаше имам ваз и рече: да сваки ради оно исто, што му је и отац радио.

Чувши то хрзусов¹⁾ син, врло се замисли због тијех имамовијех ријечи; — отац му бијаше хрзус, то онда мора и он бити.

Тако замишљен изађе пред џамију и причека имама, да њега упита за савјет.

Кад имам изађе, приђе му он и запитаће га: ама, дина ти, хоџа, како ти оно рече; да сваки ради оно исто, што му је и отац радио.

Мој је отац био велики хрзус, а ја до данас нијесам ништа укр'о, па не знам сад, што ћу и како ћу!

На то ће му имам, пошто се мало промисли: „Ако ћеш послужити оно, што ти ја кажем, моћи ћеш по нешто и украсти, ама ти неће ништа бити.“

Овај му одмах обрече, да ће све учинити, што му рекне.

Тада му имам каза: 1.) да не смије ништа слагати, што год га ко упита, а буде о томе ишта знао; 2.) гдје год га који вакат од клањања затече, да мора одма' на оном мјесту клањати; 3.) кад дође на које мјесто да краде, не смије инсафуз²⁾ бити, него само да узме онолико, колико му може бити доста за неколика дана; 4.) ће се окуси соли или 'љеба, да не смије ништа украсти.

Сад се ту обојица растану те сваки оде својој кући.

Кад дође хрзусов син кући, одмах отиде к матери за очев му алат, што је с' њим крао. Мати му изнесе хрзусов алат: мердевине (љестве) од конопа, полуге, више кључева и др. ствари.

Пошто он то све виђе, каза матери, да ће и он одседе красти и одма' пође од куће кроз махале, вребајући прилику, ће би обноћ што укр'о. Разгледајући тако, дође пред једну врату и врло лијецу кућу; закуца на вратима, али се нико не одазива. Он се уближњи комшија рече, да је отиш'о хаџија (кога кућа бијаше) са свом чељади у другу махалу и да никако неће ноћас долазити.

Пошто он опет добро разгледа кућу и виђе, да се ту може нешто украсти, врати се кући и одма', ту исту вече, узме хрзуски алат и пође у краћу. Кад дође пред ходину кућу, извади неколико кључева, док једним отвори врата, уђе унутра и пораствара сва остала врата; за тијем почме премећати и нађе разних скупоцјених ствари, те од сваке узме пођешто и метне на једну хрпу.

Тако скупљајући и пребирајући, забави се дуже времена, док наједанпут и саба заокуиса. У то му падосе на памет ријечи имамове, те брже боље узме авдес, и почне клањати.

Хаџија бијаше подранио, да сбиђе кућу, али кад дође пред врата, скамени се, кад виђе врата јазом отворена, одма' помисли, да му је све покрадено. Кад униђе унутра, застане хрзуса ће клања, а ствари код њега на 'рпи.

Хаџија сједе, пусти га, да с миром клања, па пошто клања и предаде селам, хаџија га запита: „Ко си ти, шта радиш овђе?!“

Он му одговори, да је хрзус и да је дош'о, да краде; и покаже му ствари, које је хтио понијети.

Хаџија га запита: што нијеси носио?

Нијесам за то, јер ме затече овђе сабах, па сам мор'о клањати.

¹⁾ Хрзус т. ј. лунџ. — ²⁾ Лаком.

Хаџија сад помисли, да је он добар и ваљан младић, те га запита, кога има код куће.

Никога, осим матере — рече му хрсуз.

Хаџија му понуди своју шћер за жену, а уједно рече, да доведе и матер у његову кућу, те да заједно живе.

Тако и учине.

Не прође дуго времена, а умрије и хаџија и хаџиница.

Сад остаде сам са женом и матером у цијелом хаџином имућству. Али не радећи ништа, мало по мало потроши се сво хаџино добро.

Не знађаше шта ће да ради, него окрене опет у свој стари занат и почне сад овђе, сад онђе по ђешто красти; и тако се огласи хрсуз по читавом Стамболу, који кад уљезе ма ће било, украде само ђешто, а никако не могу, да га уфате. То дође до ушију и саме Султану, те он, једне вечери, изда наредбу, да нико не смије на сокак изаћи, и ко би се видео, одма' ће бити погубљен.

Те исте вечери обуче цар на се друге хаљине, да се не позна и изађе, да хода од сокака до сокака.

Тако ходајући сретне једног чо'ј'ка и запита га, ко је, а овај му одговори, да је хрсуз. На то ће му цар: кад си ти и ја сам, хајдемо, да заједно крадемо. Овај одма пристане. У путу га упита цар ко је, из које махале и који му је број на кући? Овај му све каза по истини. Сад га опет цар запита ће ће красти? Хрсуз рекле, да је пош'о у некаквог трговца, па му каза име, улицу и кућни број, где ће красти.

Цар га поче наговарати, да не иду тамо, него да оду на цареву хазну. Ја нећу — рече хрсуз: крадота је ту красти, јер је ту свега свијета мах, а тај се штети за митру и девину везу. Цар ће му опет: „Ама нећемо вала ниће на другу страну, него баш туле; па ћемо узети новаца што нам море бити макар годину дана.“

Ту се стану преговарати и напошљетку примора га цар, да иду на царску хазну. Кад тамо дођу, раскопају кров и хрсух запита цара: „ко ће унутра?“ Цар рекне да иде он. Кад дође доље, почне сабирати скупоцијене ствари, а и пара, — све на једно мјесто. У то угледа на једном тањиру, ће се нешто бијели; приђе и лизне на прсту и чим виђе шта је, одма дрмну конопом, да га извуче на поље. Цар га истегли, па пошто изађе, упита га, што није ништа понио?

Наш'о сам и окусио соли, а ће окусим соли, ту нећу ништа украсти.

Цар га поче грдити и говорити му: „Кад си такви, ја с тобом, нећу више ни друговати; и тако сваки оде на своју страну, не укравши ни један ништа.“

Пошто се расавну, дође и хазнадар и виђе, да је прокопано, а ништа није украдено. Одма' се врати и каже тројици царскијех доглавника, те дођу сви заједно и виде, шта се догодило. Сад се почну договарати, како ће о томе цару хабер учинити и здоговоре се, да сваки себи узме по један сандук злата, па онда истом, да кажу цару, да је хазна прокопана и покрадена.

Тако и ураде, мислећи, да ће им цар повјеровати.

Кад докажу цару, да је хазна покрадена, цар их зачуђено запита: та за Бога, ко ће још то учинити?

Ама за Бога падшаху, чуо си ето, да се огласио некакав хрсуз по читавом Стамболу и никако се не може да уфати.

Цар сазове велики меџлиз (савјет) и упита, не били се мог'о како тај хрсуз наћи.

Не може никако, падишаху, — одговорише му сви!

Цар зовне једног забита и нареди му, да му доведе чо'јка, кога му име каза и махалу у којој станује.

Кад забит доведе тога чо'јка и изведе га пред цара, упита га цар, какав је занација.

Хрсуз, падишаху — одговори!

За тијем га цар упита, како краде и шта је синоћ укр'о.

Хрсуз му исприча све по реду, синшњи догађај и да није ништа укр'о.

Тада сав меџлиз повика: ето, падишаху, хрсуза, држи га!

Цар рекне хрсузу, да сједне.

Кад хрсуз сједне, цар дозове завтије и нареди им, да повежу она везира и хазнадара, па да оду њиховим кућама и да их прекопају.

Завтије одма изврше царску наредбу и код сваког нађу по један сандук злата и све донесу пред цара.

Кад то цар виђе, повиче: „Зар ви, моји везири, којима сам дао власт, да вас се свак' боји, имате пара колико вам је драго, а ви хоћете опет, да ме покрадете. Погледајте онога хрсуза, он је само соли окусио у мојој хазни, па није ништа хтио да украде.“

Одма затијем нареди, да сву тројицу везира и хазнадара с њима посијеку, а хрсузу даде кључе од хазне, уочи га хазнадаром и остане ту све до своје смрти.

К о њ и ц.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Димитрије В. Терзић.

CRNE GORE ĐURĐE
BOGAT I SIROMAH.
CRNOJEVIĆ

Срету се у једној великој планини, у вријеме највеће студени, два путника: један богати, ођевен дивно у лијепим и добрим хаљинама, и један сиромаш, обучен у врло slabим хаљинама, које су биле све испаране. Сиромаш је био навикао вазда ићи у таквим хаљинама по таквим студенима, па није ни мало осјећао зиме; а богаташ, и ако је био добро обучен, није био навикао ићи по великој зими, и осјети студен и зиму, па се почме жалити оном сиромашу, говорећи: „Ја, сиромаше, погибох данас од зиме, и ако сам свако овђен добрим и новим хаљинама.“ — На то му сиромаш рече: „Томе ти се је, господине, лако досјетити: у те твоје хаљине, кад студен и вјетар уљезе, нема кудије изаћи изван, него се у њима уставља и проузрокује ти студен, а мени у овим прњама нема никакве зиме; него кад студ на један крај уљезе, опет исти час на други изљезе; те због тога у оваквим хаљинама, на оваквој зими, не осјећа се зиме, и се тога су на оваквом времену овакове хаљине најбоље. Ја сам имао код куће и боље хаљине, али их нијесам хтио носити, јер сам знао, да би ми било студено, као то теби сада.“ — Богату се допадне и повјерује, те замоли сиромаша, да се промијене за хаљине. То сиромаш једва и дочека, те се одма и промијенише и исти се час раздвоје и пођу наприје један од другога. Богати, пошто мало одмакне, осјети још већу студ, и поврати се, да тражи оног; али заман све — не мога га више никад наћи ни до смрти.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

К њ и ж е в н е б и љ е ш к е.

Милићев гроб, зове се приповијетка, што је написао Мих. Сретеновић. Ово је једна од оних "обичних" приповиједака из сеоског живота са обичним сижеом и обичном обрадом. Много би боље писац задужио читаоца, да је још причекао, док је доћера и испуни захтјеве српске приповијетке.

Пахер и Кисићева књижара покренуће библиотеку, у којој ће издати 100 прича од 100 српских приповиједача.

Кнез Градоје од Орлова Града, приповијетка Чедо Мијатовића, почела је излазити у „Бранковом Колу.“

Милорад Мишровић, један од највећих слаћих пјесника српских, издаће збирку својих **Национална књига о љубави**, унапријед је препоручујемо.

Уредништво листа „*Боре*“ у четвртој од нове године узео је у своје руке познати сарадник наш *Јован А. Дук*.

Јефша Угричић из Биограда превео је и наскоро ће издати чувени роман Достојевскога **Злочин и казна**. Доиста је и вријеме томе, јер је и греота и срамота било, да, поред толиких недотуованих превода, немамо на српском језику једно овако дјело.

Двадесетогодишњица окупације Босне и Херцеговине, зове се велики путописни чланак брата Чеха Јосифа Холечека, што га српски преводи, у „Делу“, *Коста Таушановић*. Ето опет лијепе прилике ономе, који жели да што јасније упозна стање миле нам браће у Босни и Херцеговини.

Преведена. У италијанском преводу изашла је прелијепа **Балканска Царица**, од Њ. В. Господара, а превео је *Јован Николић*. L' Imperatrice dei Balcani. Damma in tre atti di Nicolo I. principe del Montenegro. Tradizione dal serbo di Giovanni Nikolic. Књига је изашла у врло лијепоме издању, што служи на част издаваоцу Шенфелду.

Особито лијепи чланак **Српска Књига**, из пера *Стојана Новаковића*, изашао је у карловачком „Бранковом Колу“ (3. бр. о. г.). Препоручујемо га пажњи српске публике, а нарочито нашим млађим књижевницима.

Мјесто старе „**Искре**“, коју је у Биограду уређивао *Андре Гавриловић*, покренута је „**Нова Искра**“, под уредништвом *Ристе Одавића*.

Познавајући способност, и добру вољу младога уредника, ми смо увјерени, да ће „Нова Искра“ далеко надмашити стару, те јој желимо дуг живот.

Стеван Сремац издао је нову приповијетку **Божјиња печеница**. Кратка, али ипак најљепша и најсређенија Сремчева прича иза *Ликове славе*. Држимо, да нема тога, коме се неће допасти.

Никола Ст. Кукић у Загребу недавно је издао збирку народних умотворина.

„**Караџић**“ лист за српски народни живот, обичаје и предање. Јануар 1899 год. — година I. издаје и уређује *Тих. Р. Ђорђевић*, професор Алексиначке учит. школе.

Заиста је чисто грехота не помоћи овакав орган, коме је циљ: да пробуди интерес за српски народни живот, обичаје и предање и да прикупља и проучава градиво из српског народног живота, обичаје и предања и свега, што се на то односи, а по могућству да прати и оно, што се у других народа на томе ради.

П о ш љ е д њ а п и с м а

Ј А К О В А Ф О С К О Л О

написао Уго Фосколо,
превео Стево Врчевић,
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

иштамарија Аки Држачић у Никшићу, 1899.

Уго Фосколо нам је доиша **СРНОЈЕВИЋ**, која нам прича о свима мијенама човјечијим, чији је живот борба и страдање. Ту ћете виђети сву јачину патриотизма, вјерске дуалистичке погледе, које предпостављају вишу силу; наићи ћете на најљепше ниансе чедне љубави, чијом росом роси писац њезна срца љубазника.

Књига је сва пјесма, која се лијепи за пријемљиво младалачко срце, и јест најслађа духовна пића, управо слика, у којој треба чешће завиривати, док се не упане у мреже слијепе љубави.

Г. Врчевић нам је у дивном, слатком, живом и веома правилном језику српском дао Фоскола, да га чујемо, осјетимо и разумијемо. Тијем је учинио једну заиста знатну услугу нашем читалачком свијету, те ће је, до кога год дође, са највећим задовољством прочитати. Зато најтоплије препоручујемо, а цијена јој је само 70 новчића.